
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

518

GESCHIEDKUNDIG

SCHOOLBOEK

VAN

DRENTHE.

(Leesboek voor de hoogste klasse der Lagere Scholen.)

DOOR

J. S. MAGNIN.

K

24

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON.
1851.

f » - 30.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0245 6629

GESCHIEDKUNDIG

518K24

SCHOO L B O E K

VAN

D R E N T H E.

(Leesboek voor de hoogste klasse der Lagere Scholen.)

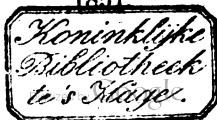
DOOR

J. S. M A G N I N.

TE GRONINGEN, BIJ

J. OOMKENS. J. ZOON.

1851

AAN

DE HEEREN

Mr. GERRIT VOS,

*Ridder der Orde van den Neder-
landschen Leeuw, Lid van het Collegie
van Gedeputeerde Staten van Drenthe,*

Voorzitter,

Dr. HENDRIK JAN NASSAU,

Ridder van gemelde Orde,

Dr. PETRUS HOFSTEDE CRULL,

Mr. PETRUS VAN DER VEEN,

Leden,

en

Do. HIERONIMUS DOORENBOS,

Lid en Secretaris

der

Provinciale Commissie van Onderwijs in *Drenthe*, .

WORDT DIT WERKJE ONDERDANIGLIJK OPGEDRAGEN,

ALS EEN BLIJK VAN HOOGACHTING

VAN

DEN SCHRIJVER.

VOORBERIGT.

Weinig of niets weet de Drenthenaar in het algemeen van den vroegeren toestand zijner Provincie en van hare geschiedenis, welke tot nog toe te weinig is gekend, hoezeer zij in ruime mate verdient beoefend en gekend te worden.

Over het nut van de beoefening en kennis der geschiedenis te handelen, zoude overbodig zijn, en is hier de plaats niet. Den lust tot die beoefening op te wekken bij Drenthe's schooljeugd, was de drijfveer tot het schrijven van het Geschiedkundig Schoolboek van Drenthe, dat den jeugdigen Drenthenaren wordt aangeboden.

Eene geschiedenis van Drenthe te vervatten in zoo weinige bladzijden druks, als dit werkje be-

staat, is niet doenlijk. Ik heb mij daarom dan ook moeten bepalen, bij een beknopt overzicht van de voornaamste gebeurtenissen in en betrekkelijk deze provincie, den Onderwijzers overlatende, oorzaken en gevolgen onder het oog te brengen van hunne leerlingen, met aanvoering tevens van alles, wat strekken kan, om hun burgerdeugd, gehechtheid aan hunnen geboortegrond, liefde tot het Vaderland, trouw aan den Koning en aan 's Lands Regering en eerbied en ontzag voor de wetten en de wettige verordeningen in te boezemen.

Mogt het mij gelukken, het beoogde doel te bereiken, dan zoude ik mij gelukkig gevoelen.

Assen,

Augustus 1851.

DE SCHRIJVER.

INLEIDING.

De Provincie *Drenthe* is, volgens de in het jaar 1848 vastgestelde Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, de laatste in rang van de tien provinciën, waaruit, behalve het Hertogdom *Limburg*, thans ons Rijk is zamengesteld.

Hare gedaante heeft veel van eenen onregelmatigen driehoek, van welken de grondlijn in 'tzuiden ligt. Zij grenst ten oosten aan het Drost-ambt *Osnabrück*, Koninkrijk *Hannover*, en aan de provincie *Groningen*; ten noorden aan de provinciën *Groningen* en *Friesland*; ten westen aan het laatstgenoemde gewest en aan de provincie *Overijssel*; ten zuiden aan dezelfde provincie en aan het Graafschap *Bentheim*, dat

thans mede tot het Koningrijk *Hannover* behoort.

De oostelijke grenzen zijn laatstelijk geregeld in het jaar 1824, de noordelijke in 1817 en de westelijke in 1737. Sedert eeuwen maakt de stroom *de Reest* de zuidelijke grensscheiding uit, van *Meppel* af tot oostwaarts van het gebied der gemeente *Zuidwolde*, van waar de grenslijn, dóór de veenen, langs *de Kleine* en *Groote Vecht*, *de Kleine Wetering* en het *Schoonebeeker Diep*, tot aan het *Bentheimsche* loopt.

In vroegere tijden strekten de oostelijke en noordelijke, en meer dan waarschijnlijk ook de westelijke grenzen zich verder uit, dan tegenwoordig; in het noorden zelfs tot aan de kleigronden van *Groningerland*, welke vóór het opwerpen van zeedijken en andere waterkeeringen door de zee werden beloopen, zoodat *Drenthe's* omtrek eertijds veel grooter is geweest, dan thans.

Op den 1^{en} Januarij 1851 bevatte deze provincie eene wettige bevolking van ruim 80,000 zielen, waaronder de bestedelingen en bedehaars, tijdelijk verblijf houdende in de stichtingen der Maatschappij van Weldadigheid te *Frederiksoord* (onder de gemeente *Vledder*), te *Veenhuizen* (onder de gemeente *Norg*), en te *Wateren* (onder de gemeente *Diever*), als elders behorende, niet zijn begrepen. Zij heeft thans eene oppervlakte van 266,278 Bunders, zich verdeelende als volgt:

Bouwland, ongeveer	24,500	Bunders,
Hooiland, „	24,000	„ ,
Weideland, „	32,500	„ ,
Heideveld, „	117,000	„ ,
Veenen, „	57,600	„ ,
Wegen, Wateren, Bos- schen, Broeklanden, Tuinen en andere gron- den, ongeveer . . .	10,678	„ ,

te zamen 266,278 Bunders.

Tegenwoordig is de provincie *Drenthe*, wat het burgerlijke bestuur betreft, verdeeld in de navolgende, alphabetisch gestelde, 33 Gemeenten, als:

Anlo,	Odoorn,
Assen,	Oosterhesselen,
Beilen,	Peize,
Borger,	Roden,
Coevorden,	Rolde,
Dalen,	Ruinen,
Dieyer,	Ruinerwold,
Dwingelo,	Sleen,
Eelde,	Smilde,
Emmen,	Vledder,
Gasselte,	Vries,
Gieten,	Westerbork,
Havelte,	de Wijk,
Hoogeveen,	Zuidlaren,
Meppel,,	Zuidwolde
Norg,,	en
Nijveen,	Zweelo.

In het regterlijke heeft zij 3 Kantons, die van *Assen*, *Hoogeveen* en *Meppel*, welke één Arrondissement, dat van *Assen*, uitmaken. Men vindt binnen hare grenzen 43 Hervormde, 2 Protestantsche (te *Veenhuizen* en *Frederiksoord*), 14 Christelijk-Afgescheidene en 6 Roomsche-Catholijke Kerkgemeenten, mitsgaders 4 Israëlitische Ring- en 3 Bijkerken. Ten aanzien van het lager onderwijs is dit geweest in 4 School-districten verdeeld, waarin 134 openbare en 5 bijzondere lagere scholen, mitsgaders 2 latijnsche scholen worden aangetroffen.

Sedert lang vervlogene tijden, ja tot in het begin van de tegenwoordige eeuw toe, was *Drenthe* verdeeld in 6 Districten of *Dingspillen*, welke de benamingen van *Zuidenvelder-*, *Beiler-*, *Dieverder-*, *Rolder-*, *Noordenvelder-* en *Oostermoerder-dingspil* droegen. De hoofdplaatsen dezer dingspillen waren de kerkdorpen *Sleen*, *Beilen*, *Diever*, *Rolde*, *Vries* en *Anlo*. Het is noodzakelijk, deze oude verdeeling te kennen.

Weinig is er tot nog toe bekend van *Drenthe's* geschiedenis, doordien die nog nimmer opzettelijk is behandeld, ofschoon zij zulks overwaardig is. Voor de beoefening der geschiedenis, verdeelt men haar in tijdvakken, welke met eenige belangrijke gebeurtenis aanvangen. Ook de geschiedenis van ons Vaderland is in tijdvakken verdeeld, maar de daarvoor aangenomene verdeeling kan voor die van *Drenthe* niet

worden gevolgd, immers wat de drie eerste tijdvakken betreft. Wij zullen trachten, dit beknoptelijk aan te toonen.

Voor het eerste tijdvak, der Vaderlandsche Geschiedenis is aangenomen dat van de aankomst der Batavieren hier te lande, tot den aanvang der Grafelijke regering over *Holland* en *Zeeland*, loopende van omstreeks 100 jaren vóór tot 923 jaren na de geboorte van CHRISTUS; voor het tweede, dat van gemelde regering, tot aan de Unie van *Utrecht*, loopende van het jaar 923 tot het jaar 1579; voor het derde, dat van af die Unie, of van de stichting der Republiek van de Vereenigde Nederlandsche Provinciën, in laatstgemeld jaar, tot aan de staatsomwenteling van 1795, of tot het einde der republikeinsche regering, in het jaar 1806. Niets van dat alles kan tot verdeeling der geschiedenis van *Drenthe* dienen, omdat dit gewest, vóór het jaar 1536, nimmer een van de bedoelde graven tot Heer, noch met hen iets van belang te doen heeft gehad, en ook omdat deze provincie eerst in 1580 tot de Unie van *Utrecht* is toegetreden en gevolgelyk van 1579 af niet tot de in dat jaar gestichte republiek heeft behoord. Uit dien hoofde nemen wij dan ook voor *Drenthe's* geschiedenis de volgende verdeling aan:

Eerste Tijdvak: van de bekende vroegste tijden tot het jaar 1046, toen

Drenthe den tijdelijken Bisschop van *Utrecht* tot Graaf bekwam.

Tweede Tijdvak: Bisschoppelijke regering; tot aan de verovering van *Drenthe* door KAREL VAN EG-MOND, Hertog van *Gelder*, 1046—1522.

Derde Tijdvak: Regering van genoemden Gelderschen Vorst; tot aan den afstand van *Drenthe* aan Keizer KAREL V, 1522—1536.

Vierde Tijdvak: Regering van dien Keizer en van zijnen zoon Koning FILIPS II; tot aan de opneming van *Drenthe* in de Unie van *Utrecht*, 1536—1580.

Vijfde Tijdvak: Republikeinsche Regering; van 1580—1806.

Zesde Tijdvak: Fransch- Koninklijke en Keizerlijke Regering; tot aan de Herstelling van *Nederland*, 1806—1814.

Zevende Tijdvak: *Drenthe* als een gewest van het Rijk der *Nederlanden*, 1814—1851.

Na deze korte inleiding gaan wij tot de behandeling van het eerste tijdvak over.

EERSTE TIJDVAR.

Van vóór tot 1046 jaren na Christus geboorte.

Het is niet bekend, wanneer *Drenthe* het eerst is bewoond geworden, noch van waar de eerste bewoners hier gekomen zijn. De Hunebedden, zoo menigvuldig in het aan overblijfselen der oudheid rijke *Drenthe*, meent men dat gesticht zijn door de *Kimbren*, welke dan ook gehouden worden voor de vroegste bewoners dezer provincie, waarvan men tot dus ver eenig spoor heeft gevonden.

De *Kimbren* maakten een gedeelte uit van de *Kelten*, zijnde de algemeene benaming der oude volkeren, welke vóór CHRISTUS geboorte het noorden van *Europa* bewoonden en reeds toen begonnen naar het zuiden af te zakken. Met andere stammen vereenigd, vormden zij een leger van meer dan 500,000 woeste krijgers, welke ons geheele werelddeel afliepen en alles te vuur en te zwaard verwoestten. In het jaar 102 vóór CHRISTUS werd dit leger nabij het tegenwoordige *Arles*, in *Frankrijk*, door de Romeinen, onder aanvoering van hunnen Veldheer MARIUS, verslagen.

De Romeinen, hunnen naam ontleenende van

hunne hoofdstad *Rome*, hadden al lang te voren hunne magt en heerschappij naar alle kanten uitgebreid. Omstreeks 50 jaren vóór onze tijdrekening drongen zij, gelijk waarschijnlijk is en algemeen wordt aangenomen, onder hunnen Veldheer JULIUS CAESAR, tot Nederland door, alwaar zij den stam der Batavieren, in het tegenwoordige *Zuidholland*, *Gelderland* en aangrenzende *Kleefsland* woonachtig, aan zich onderwierpen, doch waarmede zij eene soort van verbond sloten, waarbij de inwoners der genoemde streken wel verplicht werden tot het jaarlijks leveren van een bepaald getal krijgslieden aan het Romeinsche leger, doch overigens, immers in schijn, veel van hunne vroegere vrijheden en regten behielden. Intusschen werden er Romeinsche ambtenaren van verschillende aard in de veroverde landen aangesteld, en deze als wingewesten van het Romeinsche Rijk beschouwd.

De toenmalige bewoners van ons Vaderland bestonden uit onderscheidene volksstammen, waarvan de twee voornaamste schijnen te zijn geweest de Friezen, welke het noordelijke, en de Batavieren, welke het meer zuidelijke gedeelte van het tegenwoordige Koninkrijk der Nederlanden tot hun verblijf hadden. Ons land werd destijds gerekend te behooren tot de groote landstreek tusschen den *Rijn*, den *Donau*, de *Oostzee* en het *Sarmatische gebergte*, welke de algemeene benaming van *Germanië* droeg en welker bewoners, in verband daarmede, Germanen werden genaamd. Vroeger

schijnt *Germanië* zich nog verder te hebben uitgestrekt.

Nergens zijn in ons Vaderland de zeden, gewoonten en wetten der oude Germanen langer onverbasterd bewaard gebleven, dan in *Drenthe*. Veel daarvan bestond nog in de eerste jaren dezer eeuw.

In het 10^e jaar vóór CHRISTUS bevond DEUSUS, die destijds hier te lande het bevel over de Romeinsche krijgsbenden voerde, zich met eene vloot op de rivier de *Eems*, om de aldaar woonachtige stammen te bestrijden. Hij was de eerste der Romeinsche Veldheeren die de *Noordzee* bevoer. Een bekend geschiedkundige uit deze oorden meende, dat de Romeinen toenmaals eenige gedenkteeken ontdekten, welke zij de zuilen van Hercules noemden, en dat deze de Drenthsche hunebedden zijn geweest.

Hij schijnt op dit denkbeeld te zijn gekomen uit overweging, dat *Hercules* door de Romeinen voor den God der sterkte werd gehouden en dat men nog heden zich geen denkbeeld kan maken van de wijze, waarop de ruwe en met kunstwerktuigen onbekende stichters deze zware rotsklompen op elkander hebben gestapeld.

Men houdt het er voor, dat DEUSUS op dezen togt de Friezen aan de heerschappij van *Rome* heeft onderworpen, en dat toen ook met dezen volksstam eene soort van vriendschapsverbond gesloten is.

Vijfentwintig jaren later, dus in het jaar 15

na CHRISTUS, bevond DRUSUS zich weder in deze streken, om één of meer oproerige volkstammen te tuchtigen, welke door den Germaanschen Bevelhebber HERMAN (door de Romeinen ARMINIUS genaamd,) ten strijde werden geleid. Op eene bepaalde verzamelplaats aan de rivier de *Eems* werden vier Romeinsche keurbenden, door DRUSUS in persoon, te scheep aangevoerd. De Overste CAECINA bragt een gedeelte voetvolk te land derwaarts, en de ruitërij trok, onder bevel van den Overste PEDO, naar de algemeene loopplaats. Deze togt viel voor de Romeinen niet gunstig uit. Onder CAECINA ging eene afdeeling over land, zuidwaarts, naar den *Rijn* terug, alwaar zij niet dan na veel strijds en na het uitstaan van vele gevaren aankwam. Twee der keurbenden liet DRUSUS op de *Eems* weder scheep gaan en de beide andere, onder geleide van den Krijgs-overste VITELLIUS, naar den mond van die rivier trekken, ten einde aldaar mede te worden ingescheept. Dit gedeelte des legers werd echter beloopt door eenen hoogen vloed, waardoor vele krijgslieden verdronken. VITELLIUS redde zich met het overschot op eene hoogte, denkelijk in *Groningerland*, en na het doorbrengen van eenen banger nacht gelukte het hem den volgenden dag, de vaartuigen van DRUSUS te bereiken. PEDO zal vermoedelijk met de ruitërij zijn teruggekeerd langs denzelfden weg, langs welken hij was gekomen.

Nu ruim dertig jaren geleden, namelijk in het jaar 1818, werden eenige van ruw hout

gelegde wegen of bruggen in de oostelijke veenen van *Drenthe*, vooral tusschen *Valthe* (gemeente *Odoorn*,) en *ter Apel* (*Groningerland*,) gevonden, welke door velen worden geacht van Romeinschen oorsprong te zijn. Sommigen meenen dan ook, dat die op last van *PEDO* zullen zijn gemaakt, om er zijne afdeeling paardenvolk en haren legertros over te voeren, doch met zekerheid is daarvan nog niet gebleken. Intusschen is uit de geschiedenis bekend, dat de Romeinen, om de broeklanden en andere lage en weeke gronden over te trekken, daarin soortgelijke wegen of paden lieten leggen, welke door hen *lange bruggen* werden genaamd.

Een jaar later, het 16^e der christelijke tijdrekening, kwam *DRUSUS* weder met eene vloot van omtrent 1000 schepen, voor dezen togt opzettelijk ingerigt, uit de *Noordzee* in de *Eems*, op welker linker oever hij zijne benden ontscheepte. Ook nu had zijn leger van eenen zwaren vloed te lijden, en vele krijgslieden vonden hunnen dood in de golven, waaronder mede eenige Batavieren, die bij de Romeinen dienden en te veel op hunne zwemkunst vertrouwden. *DRUSUS* rigtte zich van daar oostwaarts, sloeg de Germanen, onder *ARMINIUS*, zette zijnen togt voort, naar den *Wezer* en de *Elve*, zond vervolgens een gedeelte zijns legers over land naar de winterlegeringen terug en deed het overige op de *Eems* weder te scheep gaan. Zijne vloot werd echter in de *Noordzee* door eenen storm belooopen,

waardoor het meerendeel zijner vaartuigen, met alles wat er zich in bevond, verloren ging. Met het geringe overschot kwam hij, geheel wanhopig, in de winterlegeringen aan den *Rijn* terug. Het wordt er voor gehouden, dat ook een gedeelte van deze terugtrekkende Romeinen zal hebben gebruik gemaakt van de houten bruggen, waarvan de vervaardiging aan PEDO wordt toegeschreven.

In het jaar 70 en later leefde de Romeinsche Geschiedschrijver CORNELIUS TACITUS, die een werk heeft geschreven over de ligging en de volkeren van *Germanië* en over hunne zeden en gewoonten, dat voor de nakomelingschap bewaard gebleven en meermalen uit het Latijn in het Nederduitsch overgezet is. Onder de daarin beschrevene volksstammen worden, behalve de Batavieren, ook de Friezen genoemd, welke door hem in *Groote* en *Kleine Friezen* worden onderscheiden, doch men vindt door hem geene melding gemaakt van eenen afzonderlijken stam, welke destijds *Drenthe* zoude hebben bewoond. Vermoedelijk zal dit ook het geval niet zijn geweest, en zullen de toenmalige inwoners van dit gewest tot de Friezen hebben behoord. Van een gedeelte der Friezen zegt de overlevering, in *Drenthe* en in de nabijheid, dat zij zich des zomers aan de zee-kusten onthielden, om hun vee te weiden, er wintervoeder voor in te zamelen en zich met de visscherij onledig te houden, doch dat zij des winters naar de hooger gelegene en met bosschen bedekte gronden weken, alwaar

zij brandstof vonden, om zich te warmen en een door hen geliefd bier uit gerst te bereiden, en alwaar zij tevens ruime gelegenheid hadden tot het uitoefenen van de jagt, welke hun niet alleen voedsel verschafte, maar ook huiden, om zich te kleeden en tegen de koude te dekken.

De ruwste en onbeschaafde volkeren hebben zorg voor hunne dooden en eerbied voor hunne nagedachtenis. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de vroegere bewoners dezer landstreken om die reden eenen achteréén het hooge *Drenthe* bij voorkeur hebben gebezigd tot het begraven hunner overledenen, welke zij ook uit naburige lagere gedeelten des lands derwaarts zullen hebben gevoerd, om hunne asch tegen de golven te beveiligen. In dat geval laat het zich verklaren, waarom in deze provincie zoo vele oude begraafplaatsen van verschillenden vorm worden aangetroffen. Uit hetgeen daarin vóór en na werd gevonden, is gebleken, dat de lijken op houtstapels werden gelegd en verbrand, en dat de asch werd vergaderd in ruwe aarden potten, vermoedelijk tot huisraad hebbende gediend, welke in of op den grond werden gezet en vervolgens met aarde bedekt.

De hoogere en lagere Romeinsche ambtenaren begonnen, na verloop van tijd, de ingezetenen met zwaardere lasten te drukken en hun meerdere opbrengsten af te vergen. Dit verwekte ontevredenheid onder de landzaten, die vervolgens tegen hunne overheerschers in openbaren opstand kwamen. De Batavieren stonden in gemeld jaar 70, mis-

schien een jaar vroeger, gewapend op tegen de Romeinen, aangevoerd door één hunnen stamgenooten, in oude geschriften onder den Latijnschen naam van CLAUDIUS CIVILIS bekend, hoezeer hij stellig in de landtaal eenen anderen naam zal hebben gevoerd. Hij was iemand die tot de voornaamsten van zijne stamgenooten heeft behoord, grooten invloed op deze had en een even goed redenaar als moedig en bekwaam krijgsman en veldoverste is geweest.

De Friezen en eenige andere volksstammen sloten zich bij CIVILIS en zijne Batavieren aan, en weldra handelden zij aanvallerwijze tegen de Romeinen, welke zij sloegen en naar het naburige *Kleefsland* terugdrongen. Deze oorlog duurde 9 of 10 jaren. In het jaar 79 sloten CIVILIS, namens zijne land- en bondgenooten, en CEREÄLIS, Veldheer der Romeinen, namens de zijnen, eenen vrede, waarvan orde, rust, veiligheid en welvaart in deze landen het gevolg waren.

Dit duurde langer dan eene eeuw. Wel bleven Batavieren, Friezen en anderen hier te lande onderworpen en schatplichtig aan Rome, doch de ijzeren band, welke hun vroeger knelde, was gebroken, en het lot der ingezetenen meer dragelijk geworden. Door de Romeinen werden wegen en vaarten aangelegd, ter bevordering van handel, scheepvaart en onderling verkeer, hetwelk gunstig werkte op verzachting van zeden en op voortuitgang, verlichting en beschaving.

Oude schrijvers melden, dat in het jaar 183 eene woeste horde uit *Zweden* of *Noorwegen* eenen inval of strooptogt deed in het tegenwoordige *Friesland*; *Groningen* en *Drenthe*, doch dat zij door de ingezetenen werd geslagen en teruggedreven over de *Eems*, waarin een groot aantal dezer roovers zoude zijn verdronken. Eeuwen achteréén hadden deze streken veel te lijden van stroopende benden uit *Zweden*, *Denemarken* en *Noorwegen*, welke in het algemeen *Noormannen* worden geheeten. Zij bedreven ongehoorde wreedheden, alles te vuur en te zwaard verwoestende. Ook *Drenthe* heeft zijn aandeel gehad, in de onheilen, welke deze woestelingen opvolgelijk over bijna geheel *Europa* hebben gebragt.

Om dezen tijd traden eenige volkeren, nabij de *Oostzee* wonende, in een onderling verbond, met het doel, om zich van de heerschappij der Romeinen te ontslaan. Zij namen den naam aan van *Franken*, zooveel als *Vrijen*, die geene overheersching duldden. Naburige volksstammen, ook de *Friezen*, vereenigden zich met hen. Omstreeks het jaar 250 waren de aldus vereenigde *Franken* zóó sterk, dat zij den Romeinen het hoofd durfden bieden. De langdurige oorlogen, door hen met eenen gelukkigen uitslag gevoerd, hadden eindelijk de vernietiging der magt van *Rome* hier te lande ten gevolge. In het jaar 293 gelukte het den Romeinen, onder aanvoering van CONSTANTINUS CHLORUS, weder eenige stammen, en daaronder ook de *Friezen*, immers een gedeelte van hen, aan zich te on-

derwerpen; vervolgens werd, meer dan eene eeuw lang, met afwisselend geluk gestreden, en in het jaar 427 werden de krijgsbenden van den Romeinschen Keizer THEODOSIUS zoodanig door de vereenigde Franken en Friezen geslagen, dat alle gezag der Romeinen hier te lande en alle dienst- en schatplichtigheid der ingezetenen aan hen ophield.

Intusschen hadden de Noormannen, ten jare 398 of daaromtrent, zich weder in deze oorden vertoond, doch zij werden nabij de plaats waar thans de stad *Groningen* wordt gevonden geslagen en verloren in ééns 900 man, terwijl de overigen, die in wanorde ontvloden, meestal door de ingezetenen werden omgebracht.

De Franken zetteden hunne togten en overwinningen voort. Zij versloegen en verjaagden de Galliërs, vestigden zich in hun land en stichtten in *Gallië* een nieuw rijk, dat naar hen het Frankische Rijk, het Rijk der Franken, *Frankrijk*, werd genaamd. Inmiddels overstroomde eene andere massa volks, welke zich aan de oevers der *Noordzee* had verzameld, den naam van *Saksen* of *Saksers* voerde en uit het noordoosten kwam afzakken, ons land, met het voornemen, om er zich te vestigen, hetwelk hun ook ten deele gelukte. Eene reeks van jaren streden deze beide volkeren tegen elkander, doch in het laatst der 5de eeuw werden den Saksen gevoelige verliezen toegebracht door de Franken, onder hunnen Koning CLOVIS, de eerste Frankische Vorst die de christelijke godsdienst beleeëde.

De Batavieren schijnen zich met de Franken en Saksen zoodanig te hebben vereenigd of vermengd, dat hun naam langzamerhand verloren ging. De Friezen hielden zich echter meer onvermengd bijéén en breidden zich zuidwaarts uit. In dezen tijd schijnt *Drenthe* bij afwisseling tot *Friesland* te hebben behoord en er van te zijn afgescheiden geweest. *Friesland* was mede in dien tijd een afzonderlijk Koningrijk, want men vindt aangeteekend, dat de Friesche Koning RICHOLD in het jaar 435 stierf, en dat in hetzelfde de Noormannen eenen inval in *Groningerland* en, langs den stroom de *Hunse*, thans ook de *Oostermoersche Vaart* genaamd, in *Drenthe* hebben gedaan.

De Friezen leefden in volgende tijden dán in vrede en dán in oorlog, met Franken en Saksen beide. Het Frankische rijk bleef in aanzien en magt toenemen, en in het laatst der 6^e en begin der 7^e eeuw werden Friezen en Saksen beoorloogd door de Franken, die inzonderheid de Saksen diep vernederden. *Utrecht*, omstreeks dezen tijd tot *Friesland* behorende, werd afgestaan aan den Frankischen Koning DAGOBERT, die aldaar de eerste christenkerk in *Nederland* en tevens eene leerschool voor Christenen stichtte. De Franken breidden daarop hunne heerschappij steeds uit en maakten de Friezen wel aan zich schattingplichtig, doch vernederden hen niet tot slavernij, zoo als zij de Saksen deden. Middelerwijl leden de Friezen veel van de Noormannen, die in 679 *Friesland* afliepen, den Frieschen Koning

RADBOD gevankelijk wegvoerden en zijn rijk onder het beheer van eenen Noorman stelden. Eenige jaren later werd RADBOD echter in zijn rijk hersteld, doordien de Noormannen door de Franken werden verdreven.

Van omstreeks dezen tijd af wendden de Frankische Vorsten pogingen aan, om in *Friesland* het christendom in te voeren.

In 690 en vervolgens ontstonden er oneenigheden onder de Franken, waarvan de Friesche Koning RADBOD gebruik maakte, om, zoo mogelijk, zich en de zijnen aan de Frankische oppermagt en cijsbaarheid te onttrekken en vroeger afgestane of van zijn rijk gescheurde streken te herwinnen. Hij overrompelde *Utrecht* en drong toen verder voorwaarts, doch werd geslagen door de Franken, die hem terugjaagden, zijn rijk nog meer inkortten, dan vroeger, en hem deden beloven, dat hij en de zijnen tot het christendom zouden overgaan. Hij hield hierin echter geen woord, als zeer tegen het christendom ingenomen, maar trok zich terug naar het eiland *Helgoland*, om aldaar zijne afgoden te dienen, doch daarin gestoord wordende, gordde hij op nieuw de wapenen aan, evenwel al weder met een ongunstig gevolg, vermits zijn leger, ofschoon door den dapperen Frieschen Hertog GERLACIUS aangevoerd, omstreeks het jaar 700, nabij *Wijk bij Duurstede*, eene gevoelige nederlaag leed.

De Frankische Koning PEPIJN stierf in 714. Over de troonsopvolging ontstonden twisten, waaraan ook deelgenomen werd door RADBOD,

die in 716 op de Franken zegevierde, doch op zijne beurt weder geslagen werd en zich gedrongen zag, op nieuw bij zijne vijanden in onderwerping te komen en zijnen en der Friezen overgang tot de christelijke kerk te beloven. Reeds was de dag vastgesteld, waarop de Koning, door den doop, in de christelijke gemeenschap zoude worden ingelijfd, reeds was alles daartoe voorbereid, reeds had Koning RADBOD zijnen éenen voet in de doopvont gezet, toen een onvoorzigtig antwoord, op eene door hem gedane vraag gegeven, alles bedierf en den Koning deed terugtreden, die als toen stellig verklaarde, bij de leer zijner heidensche voorvaderen te zullen volharden. Kort daarna, omstreeks 718, overleed hij. *Friesland* verloor in hem één zijner dapperste Koningen, het heidendom hier te lande één zijner getrouwste aanhangers en verdedigers, het christendom één zijner grootste tegenstanders.

Zijn zoon ALDEGIL volgde hem op den Frieschen troon. Deze was den Christenen geneegen en leefde in goede verstandhouding met de Franken. Dit was echter van korten duur, want de Friezen handelden niet naar behooren en werden hierover strengelijk getuchtigd door de Franken, die het Friesche rijk geheel van zich afhankelijk maakten. Koning ALDEGIL stierf in 730, het rijk nalatende aan zijnen zoon GONDEBALD, die kort daarna in eenen veldslag sneuvelde en nog in hetzelfde jaar door zijnen broeder, RADBOD II, werd opgevolgd.

Dertien jaren later waren Friezen en Saksen weder in vollen opstand tegen de Franken, die de Saksen geheel overwonnen, doch op nieuw een verbond met de Friezen schijnen te hebben aangegaan; immers in het jaar 746 werden de Franken, in eenen destijds door hen gevoerden oorlog, door Friesche hulpbenden ondersteund.

Omstreeks dezen tijd was *Friesland*, en daaronder ook *Drenthe*, grootendeels nog heidensch. Van 757 af nam het christendom in dit gewest toe.

In het jaar 771 beklom KAREL *de Groot*e den Frankischen troon. Hij onderwierp Saksen en Friezen en noodzaakte den bejaarden Frieschen Koning RABOD II, zijn rijk te verlaten. Welbeproefden de Friezen herhaaldelijk, hunne oude vrijheid en onafhankelijkheid van de Franken te herkrijgen, doch al het daartoe aangewende mislukte en Koning RABOD II overleed in ballingschap. Tusschen de jaren 801 en 804 werden Saksen en Friezen volkomen aan de Franken onderworpen, de Saksen bovendien tot slavernij vernederd en *Friesland* bij het Frankische rijk ingelijfd. Weldra was dan nu ook de christelijke leer algemeen in deze oorden ingevoerd, want die zich niet goedwillig liet doopen, werd er door het zwaard van Koning KAREL toe gedwongen.

In het jaar 800 bekwam deze den titel van Keizer. Onder zijn bestuur kregen de zaken hier te lande een geheel ander aanzien. Hij bevorderde beschaving, orde, regt en veilig-

heid, door zijne belangstelling in christendom, geleerdheid, kunsten en wetenschappen, en door het daarstellen van wetten en verordeningen, welke nog heden van zijn doorzigt en van zijne bekwaamheden getuigen.

Keizer KAREL was niet alleen het opperhoofd van den staat, maar ook van de kerk. Hij stichtte graafschappen en bisdommen, en liet het land door Graven, de kerk door Bisschoppen besturen, die jaarlijks van hunne handelingen rekenschap moesten doen aan door den Keizer tijdelijk benoemde hoogere wereldlijke en geestelijke ambtenaren, welke Zendgraven werden geheeten. Aan den Keizer behoorde de wetgeving, de hoogste magt in regts- en krijgswaken, het regt van munt en andere voorregten meer. Geene wetten werden echter door hem uitgevaardigd, dan met toestemming van de Rijks Stenden en van het volk. De stenden bestonden uit den hoogen adel en de hooge geestelijkheid; het volk bestond uit den lageren adel, de gewone geestelijken en de vrije grondbezitters. Slaven, lijfeigenen en vrijgelatenen mochten geene staatsburgerlijke regten uitoefenen.

Na verloop van korten tijd werden de Zendgraven afgeschaft en eenige graafschappen tot hertogdommen, eenige bisdommen tot aartsbisdommen vereenigd. Graven waren met Bisschoppen, Hertogen met Aartsbisschoppen in rang gelijk, en allen waren eenvoudig Keizerlijke Ambtenaren. De erfelijkheid van hertogdommen, graafschappen en andere groote

leenen dagteekent van jongeren tijd. De graaf stond, in zijn graafschap, aan het hoofd van het burgerlijke bestuur, het regtswezen en de krijgsmagt; de bisschop bestuurde, in zijn bisdom, alle geestelijke en kerkelijke aangelegenheden. Ieder graafschap was, zoo wereldlijk als kerkelijk, verdeeld in kerspillen of kerkgemeenten; in ieder kerspil vond men een lager wereldlijk ambtenaar of regter, later Schulte of Schout genaamd, en een kerspilpriester, of Pastoor.

Het is vermoedelijk, dat deze kerspillen vroeger heidensche kerkgemeenten zijn geweest, en dat de eerste christenkerken zijn gesticht op dezelfde plaatsen, waar vroegere de afgoden werden gediend. *Drenthe* was eertijds verdeeld in zes kerspillen of Dingspillen, waarvan reeds is gesproken. In de hoofdplaatsen dier kerspillen heeft men alzoo de voormalige heidensche tempels en de eerste christenkerken te zoeken. Naarmate de bevolking toenam, werden er nieuwe kerken gebouwd en nieuwe kerspillen gesticht, welke van de oorspronkelijke kerkgemeente werden afgescheiden, die alzoo van tijd tot tijd in omvang verminderde. Ieder nieuw kerspil bekwam zijnen eigenen kerspilpriester of pastoor. De pastoors in de oudere en nieuwere kerspillen waren in alle opzigten gelijk, doch één van hen was tevens Deken van *Drenthe*. Hij was als zoodanig regter in kerkelijke en geestelijke zaken en geschillen, ten welken einde hij zittingen hield, welke *Zeenden* werden genoemd. Van zijne handelingen was

hij verantwoording schuldig aan den Proost der Maria-kerk te *Utrecht*, aan welke *Drenthe*, wat het kerkelijke en geestelijke betreft, in vele opzigten onderworpen was. Men meent dat dit geweest, uit dezen hoofde, van zeer vroegen tijd een zittend Maria-beeld, met het kind Jezus op de linkerknie, tot wapen heeft aangenomen.

De Noormannen waren steeds met hunne strooptogten voortgegaan. In het jaar 808 liepen zij deze oorden met verdubbelde woede af. Aan den oostkant van *Drenthe*, onder de gemeente *Odoorn*, vindt men eene hooge vlakte, gelegen aan uitgestrekte veenen en in de nabijheid van twee heuvelen, alwaar de stroom de *Hunse* ontspringt. Men meent dat die hoogte, *Hunsouw* genaamd, vroeger is bewoond geweest, en dat aldaar een vlek van dien naam heeft bestaan, hetwelk bij deze gelegenheid is verwoest. Zij, die deze meening voorstaan, houden het er tevens voor, dat die inwoners van *Hunsouw*, welke aan het zwaard der Noormannen zijn ontkomen, zich gevestigd hebben in een gedeelte van de provincie *Groningen*, dat door of naar hen, of naar hunne vroegere woonplaats, den naam van *Hunsego* of *Hunsingo* zoude hebben verkregen. Hoe dit ook zij, op dezen togt maakten de Noormannen grooten buit, doch zij werden weldra geslagen door de Friezen; die hun acht rijk geladene schepen, twee op de *Lauwers* en zes op de *Eems*, ontnamen. In dat zelfde jaar werd daarentegen door de Friezen een stroop-

togt ter zee naar *Jutland* gedaan. Van 808 tot 810 herhaalden de Noormannen hunne plunderingen en verwoestingen met zooveel hevigheid, ten nadeele der Friezen, dat deze zich van de geleden verliezen niet konden herstellen. Keizer KAREL kwam toen echter met zijne Franken opdagen en dreef de plundersaars naar hun land terug. Nog langer dan eene eeuw daarna werden deze oorden door die woeste roovers van tijd tot tijd afgeloopen.

Keizer KAREL DE GROOTE, die, ter bevordering van handel en onderling verkeer, zoogenaamde landwegen of heerwegen, voor den overtocht van menschen, paarden, wagens en karren geschikt, liet aanleggen, ook uit deze streken naar *Keulen*, alwaar destijds de stapel van den handel in alle voorwerpen was, overleed in het jaar 814. Zijn zoon LODEWIJK, bijgenaamd *de Vrome*, volgde hem op als Keizer en alzo ook als Heer van *Drenthe*, dat een zeer gering gedeelte van zijn uitgebreid rijk uitmaakte.

Reeds onder dezen Keizer droeg deze provincie haren tegenwoordigen naam. In een geschrift van het jaar 821 of daaromtrent wordt *het Huis Anlo in het Landschap Drenthe* vermeld.

LODEWIJK *de Vrome* overleed in 840. Later werd zijn rijk verdeeld en het Duitsche Keizerrijk gesticht, waartoe ook *Drenthe* behoorde. Er is niets bekend van hetgeen in de eerste eeuw na het overlijden van LODEWIJK *den Vrome* met betrekking tot *Drenthe* is voorgevallen, maar

in het jaar 943 schonk Keizer OTTO I aan den toenmaligen Bisschop van *Utrecht* het regt van hooge jagt in de *Woudstreek*, gelegen in het graafschap van EVERHARD, mitsgaders in het bosch *Vollenhove*, over de geheele uitgestrektheid dier *Woudstreek* en van genoemd bosch, tot aan de naburige landstreken toe, onder bepaling, dat het aan geene graven of andere personen, dus aan niemand dan aan den Bisschop, zoude vrijstaan, aldaar te jagen op herten, beeren, wilde geiten, wilde zwijnen, of op de beesten welke in het duitsch *Elc* en *Schelh* (*Elch* en *Schelch*, *Eland* en *Brandhert*,) werden genoemd. In het volgende jaar werd die schenking door den Keizer herhaald, en uit de bewoordingen, waarin die herhaling is vervat, blijkt, dat gemelde *Woudstreek* en het bosch *Vollenhove* destijds beide in *Drenthe* lagen. Deze Drenthsche *Woudstreek* is het zoogenoemde *Drentherwolde*, later *Goo en Wolde*, nog later het *Gooregt* genaamd, in de provincie *Groningen*. *Vollenhove*, in *Overijssel*, is genoegzaam bekend.

Keizer HENDRIK II bevestigde deze schenking in het jaar 1006, toen het *Landschap Drenthe* tot het graafschap van zekeren Graaf BALDERIK behoorde, en Keizer COENRAAD II deed hetzelfde ten jare 1025, toen genoemd landschap deel maakte van het graafschap van TEMMO, die naar het schijnt ook Graaf is geweest over het gedeelte van de tegenwoordige provincie *Vriesland* dat tusschen de

stroomen de *Lende* en de *Cuinre* of *Tjonger* is gelegen.

Het regt van hooge jagt, dat om op grof wild te mogen jagen, was een voorregt, uitsluitend den Keizer toebehoorende; de lage jagt, op hazen en ander klein wild, mogten de grondeigenaren op hunne eigendommen uitoefenen. In elk van de bedoelde twee jagtdistricten schijnt een keizerlijk huis, paleis of jagthuis te hebben gestaan; het eene, *Groningen* geheeten, daar thans de stad van dien naam is; het andere nabij *Vollenhove* en *Wanneperveen*. Onder het eerstgenoemde schijnt *Drenthewolde* of het *Gooregt*, onder het laatstgenoemde het in latere tijden aldus genoemde *Kwartier van Vollenhove*, zijnde de hoek van de provincie *Overijssel* welke tusschen het *Zwartewater* en de grenzen van *Friesland* en *Overijssel* ligt, ieder als eene onafgebrokene bezitting, te hebben behoord.

Het landschap *Drenthe* maakte alzoo destijds een gedeelte van een graafschap uit. Keizer HENDRIK II bestemde in het jaar 1024 dit landschap tot een afzonderlijk graafschap, met bepaling, dat de tijdelijke bisschop van *Utrecht* er tevens graaf over zoude zijn; doch zijne verheffing daartoe konde niet dadelijk geschieden, omdat Graaf TEMMO nog leefde en er, naar het schijnt, eene belofte bestond, dat, na zijn overlijden, zijn graafschap aan zekeren GOZELIJN of GOZELO, Hertog van *Lotharingen*, zoude overgaan.

Keizer HENDRIK III, ten wiens behoefte waren verbeurd verklaard de landgoederen *Uffelte* (onder de gemeente *Havelte*,) *Wittelte* (onder de gemeente *Diever*,) en *Peelo* (onder de gemeente *Assen*), vroeger bezeten door zekeren ULFFO en zijnen broeder, die zich tegen den Keizer hadden vergrepen, schonk in het jaar 1040 deze bezittingen in vollen en vrijen eigendom aan de Bisschoppelijke kerk van *Utrecht*, welke hij in hetzelfde jaar bovendien begiftigde met het in het *Graafschap Drenthe* staande *Huis Groningen* en met alle bezittingen en regten, tot en onder dat huis behoorende.

Omstreeks dezen tijd schijnen de dorpen *Ruinen* en *Ruinerwold* reeds eene soort van Heerlijkheid te hebben uitgemaakt, in het jaar 1036 bezeten door twee broeders, JOHAN en LAURENS, die beide met den titel van Ridder voorkomen in een geschrift van dat jaar, waarin tevens van den Ridder FREDERIK VAN COEVORDEN en van eenen Abt te *Ruinen* wordt gewaagd.

De in 1024 genomene beschikking omtrent *Drenthe* kreeg in het jaar 1046, na het overlijden van Hertog GOZELIJN, haar volle beslag, vermits toen, door laatstgenoemden Keizer, het grafelijke bewind over *Drenthe*, van de instelling der bisdommen af tot dat van *Utrecht* behoord hebbende, aan de kerk en aan den toenmaligen Bisschop BERNOLD aldaar werd overgedragen. Daardoor werd het wereldlijke en geestelijke bestuur over dit gewest vereenigd in één en denzelfden persoon, in den tijdelijken Utrechtschen

Bisschop, die, in *Drenthe*, als graaf den Keizer, als bisschop den Paus vertegenwoordigde. Met deze gebeurtenis sluit het eerste tijdvak der geschiedenis van *Drenthe*.

TWEEDE TIJDVAR.

1046—1522.

§ 1.

1046—1395.

De Bisschop van *Utrecht*, de betrekking van Graaf van *Drenthe* aanvaard hebbende, stelde Stedehouders aan op het Huis *Groningen* en op het Huis of Kasteel *Coevorden*, om namens hem het wereldlijke gebied in zijn nieuw graafschap te voeren. Achter dit werkje vindt men naamljsten van de Utrechtsche Bisschoppen en van de bekende Stedehouders, welke zij in het tegenwoordige *Drenthe* hebben gehad; de laatste tevens vermeerderd met de namen der Slotvoogden en Drosten van *Coevorden* en *Drenthe*, welke bestaan hebben nadat gemelde Bisschoppen hadden opgehouden heeren of graven van dit gewest te zijn.

Reeds in de elfde eeuw schijnen de huizen of

kasteelen *Groningen* en *Coevorden* omgeven te zijn geweest met woningen en andere gebouwen, welke van tijd tot tijd vermeerderden, waardoor weldra de beide plaatsen, later steden ontstonden, welke de namen dezer huizen aannamen. In de eerste tijden schijnt het gebied van 's Bisschops Stedehouder te *Groningen* zich over het huis en de plaats van dien naam, mitsgaders over het *Gooregt*; dat van zijnen Ambtgenoot te *Coevorden* over het kasteel en de plaats van dien naam, mitsgaders over het overige gedeelte van het toenmalige *Drenthe*, te hebben uitgestrekt.

Vele landzaten waren misnoegd over 's Bisschops verheffing tot Graaf van *Drenthe*. Aan hun hoofd stelde zich het oud-Groningsche geslacht *GELKINGE*, naar hetwelk deze partij *de Gelkingen* of *Gelkingers* werd genaamd, terwijl de voorstanders van den Bisschop, wiens Stedehouder, Regter of Ambtman van *Groningen* het nabij gelegene slot *Groenenberg*, aan de *Hunse*, bewoonde, naar dat kasteel, of naar den bezitter van dat slot, *de Groenenbergen* of *Groenenbergers* werden geheeten.

Reeds spoedig kantten de *Gelkingen* zich gewapend tegen de *Groenebergen* of *Bisschopsgezinden* aan. In het jaar 1110 lieten zij *Groningen*, tot dien tijd toe met houten schuttingen of paalwerk omheind, met steenen muren omgeven en met torens bevestigen, zonder daartoe vergunning van hooger hand te hebben bekomen. Gevechten, waarin men aan beide kanten dooden had, waren hiervan het gevolg, door-

dien de bisschoppelijken de muren en torens wilden vernietigen. Inmiddels nam de magt der Gelkingen zoodanig toe, dat zij in het jaar 1112 het slot *Groenenberg* innamen en nederwierpen.

In 1143 stond RUDOLF of ROELOF, Slotvoogd van *Coevorden* en Ambtman of Regter van *Drenthe*, aan het hoofd der Gelkingen, die, onder zijne aanvoering, de St. Walburgs-kerk te *Groningen* bemagtigd en versterkt hebbende, daaruit, en uit eenige mede door hen in staat van verdediging gebragte steenen huizen aldaar, des Bisschops Stedehouder EGBERT VAN GROENEBEKE en de Groenenbergen bestookte. Wel dra werden echter de Gelkingen in de kerk en in de versterkte huizen teruggedreven en ingesloten, en kort daarop kwam de Utrechtsche Bisschop HERBERT VAN BIERUM, uit het dorp *Bierum*, in *Groningerland*, afkomstig, met vele gewapenden aanrukken, die de Gelkingen zóó in het naauw bragt, dat zij onder eede beloofden, geen huis Gods weder tot een huis des strijds te zullen maken, niet meer oproerig tegen de Bisschoppen, hunne Landsheeren, te zullen zijn en *Groningen* niet weder te zullen bemuren. Daarna werd de kerk met wijwater geheiligd en aan hare bestemming teruggegeven.

Maar daarmede was niet alles afgelopen. EGBERT VAN GROENEBEKE en RUDOLF VAN COEVORDEN werden beiden van hunne posten ontzet. Van deze gelegenheid maakte de Bisschop gebruik, om de leden van zijn geslacht te verheffen. De betrekkingen van Burggraaf te *Gro-*

nigen en Regter over het *Gooregt*, en van Slotvoogd te *Coevorden* en Ambtman van *Drenthe*, welke tot dus ver eenvoudige ambten waren geweest, veranderde hij in erfelijke leenen van het bisdom. Met het eerste werd zijn oudste broeder LEFFERD, met het andere zijn jongere broeder LUDOLF beschonken. Een derde broeder, LAMBERT genaamd, verkreeg het Huis te *Peize*, met de daarbij behorende eigendommen en regten. De beide laatstgenoemden, of hunne afstammelingen, lieten den naam VAN BIERUM varen en noemden zich VAN COEVORDEN en van PEIZE. Sedert dezen tijd schijnt er langzamerhand eene afscheiding te zijn ontstaan tusschen *Drenthe* en het *Gooregt*, dat zich met de stad *Groningen* bij de *Friezen* tusschen de *Eems* en de *Lauwers* aansloot.

De Coevordsche Burggraaf LUDOLF VAN BIERUM, of een zoon van hem, die denzelfden naam voerde, liet twee zoons, RUDOLF en VOLKER VAN COEVORDEN, na bij zijne weduwe, eene Jonkvrouw VAN GOOR, welke hertrouwde met FLORIS VAN VORENBORCH (misschien VAN VOORBURG). Deze, die voor zijnen stiefzoon RUDOLF het kasteleinschap van *Coevorden* en ambtman-schap van *Drenthe* waarnam, maakte zich schuldig aan knevelarij, bij het innen der bisschops tollén, welke te *Coevorden* werden geheven. OTTO VAN HOLLAND, Graaf van *Bentheim*, klaagde hierover aan zijnen broeder BOUDEWIJN, Bisschop van *Utrecht*, die, na FLORIS te vergeefs te hebben gewaarschuwd, bedreigd en in den ban gedaan, door de *Groningers* en den

magtigen Heer van *Peize* ondersteund, in het jaar 1195 *Coevorden* belegerde en bemagtigde; FLORIS VAN VORENBORCH en zijnen stiefzoon VOLKER gevangen nam en het leen van RUDOLF VAN COEVORDEN, die uitlandig was, tijdelijk aan den Hollandschen Ridder GJSBERT VAN POSTERKIN (denkelijk VAN PERSIJN), later, zeer tegen den zin der landzaten, aan zijnen broeder OTTO opdroeg.

Kort daarna overleed RUDOLF VAN COEVORDEN kinderloos, het leen van *Coevorden* en *Drenthe* nalatende aan zijnen broeder VOLKER, wiens bezittingen verbeurd verklaard werden, terwijl hij op het slot *ter Horst* gevangen werd gehouden. Gedurende zijne gevangenschap aldaar huwde hij, denkelijk in tweeden echt, de dochter van den vermogenden ridder ALBERT LEWE, door wiens bemoeijingen hij in vrijheid werd gesteld, zonder echter in het bezit van het op hem verstorvene leen te kunnen geraken.

VOLKER VAN COEVORDEN, rijk getrouwd, vestigde zich toen op zijn erfgoed *Anse* (*Ansen*, gemeente *Ruinen*), maar was er de man niet naar, om rustig te blijven. Hij heulde in stilte met den Graaf van *Gelder* en openlijk met de Gelkingen, die al weder de Bisschopsgezinden beoorloogden, over de begeving van het Groningsche stedehouderschap aan zekeren BERTOLD VAN GRONINGEN, die aldra sneuvelde. VOLKER verraste inmiddels het kasteel te *Coevorden*, alwaar hij de Gravin van *Bentheim* gevangen kreeg. De zaak der Gelkingen werd door de Ridders van *Peize*, die van VOLKER door de Drenthenaren

ondersteund. Gemeenschappelijk rooften zij op 's Bisschops goederen in *Drenthe*. *Coevorden* werd door hen in de asch gelegd. Thans kwam de Bisschop met eene krijgsmagt in *Drenthe*, doch door gekozene scheidsmannen werd eene uitspraak gedaan, hoofdzakelijk inhoudende, dat het geroofde en verwoeste op 's Bisschops goederen zoude worden teruggegeven en hersteld; den Bisschop 1000 en den scheidslieden 100 Friesche marken zouden worden uitgekeerd; de Gravin van *Bentheim* zoude worden vrijgelaten en RUDOLF, zoon van VOLKER, voorwaardelijk met *Coevorden* zoude worden beleend. Dit viel uit tegen de verwachting van den Bisschop, die, door zijnen broeder, Graaf OTTO van *Bentheim*, opgezet, nog in het najaar van 1195 de Groningers en Drenthenaren aanviel, doch door hen op de vlugt werd geslagen. Hij overleed in het volgende jaar. RUDOLF nam als nu bezit van zijn leen en zijn vader keerde terug naar *Ansen*, alwaar hij in 1215 nog leefde.

Het Coevordsche leen was echter in 1195 vrij wat ingekort. Voortaan strekte de magt van den Kastelein of Slotvoogd van *Coevorden* zich niet verder uit dan over het slot en de stad van dien naam, mitsgaders de daaronder behoorende gronden, welke gezamenlijk de Heerlijkheid *Coevorden* uitmaakten. Het bestuur over het overige gedeelte van *Drenthe* werd, als een erfelijk leen van het bisdom, opgedragen aan de Heeren of Ridders van *Eelde*, die voortaan den titel van Schulte van *Drenthe* voer-

den. Tusschen deze en de Ridders van *Peize*, hunne aanverwanten, schijnt ter dezer zake eene onverzoenlijke haat te zijn ontstaan. Die van *Eelde* waren dan ook doorgaans aan de Groenenbergsche, die van *Peize* aan de Gelkingsche zijde, hoezeer in enkele gevallen het tegendeel plaats vond. Onder de regtsmagt der Schulten van *Drenthe*, naar hun riddergoed ook soms de Schulten van *Eelde* genaamd, was de reeds genoemde Heerlijkheid *Ruinen* niet begrepen. Deze had haar eigen bestuur en hare eigene Heeren, welke de heerlijkheid van het bisdom in leen hielden en alleen aan den Bisschop ondergeschikt waren. Ook eene naamlijst der Schulten van *Drenthe* wordt achter dit werkje gevonden.

RUDOLF VAN COEVORDEN was, even als zijn vader, den Bisschoppen kwalijk gezind. Hij, zijn broeder FREDERIK en hunne vrienden MENSIO en HENDRIK VAN GRAVESTORP (of VAN PEIZE), vader en zoon, gedroegen zich dubbelzinnig in eenige oorlogen, gevoerd door den Utrechtschen Bisschop OTTO II (VAN DER LIPPE), wiens goederen zij beroofden en verbrandden. In het jaar 1222 vereenigden zij zich met de Gelkingen in *Groningen*, die met hunnen Stedehouder EGBERT overhoop lagen. De pogingen des Bisschops, om deze zaak bij te leggen, werden vrijdeld door RUDOLF, die de Gelkingen opstookte, welke ten jare 1226 EGBERT'S kasteel te *Glimmen* verwoestten, zijn gezin gevangen namen en hem zelve naar *Groningerland* deden wijken, van waar hij weldra

goed versterkt wederkeerde, als toen *Groningen* heroverde en RUDOLF met de zijnen naar *Coevorden* terug dreef.

De Overijsselsche edelen uit *Salland* en hunne onderhoorigen, in het volgende jaar 1227 op last van den Bisschop te *Ommen* verzameld, ten einde van dien kant RUDOLF VAN COEVORDEN en zijnen aanhang te bestoken, werden toen door hem geslagen. *Ommen* werd bij deze gelegenheid geplunderd. RUDOLF's en der *Gelkingen* plan, om *Groningen* weder te bemeesteren, mislukte.

Bisschop OTTO II liet toen vredesvoorslagen doen, doch RUDOLF weigerde. Hij, zijne broeders FREDERIK en GODFRIED, hunne genoemde vrienden MENSIO en HENDRIK en de voornaamsten hunner partij werden in den ban gedaan en van hunne regten en bezittingen ontzet. Inmiddels verzamelde de Bisschop een geducht leger, dat van alle zijden in *Overijssel* zamen kwam, ten einde den Coevordischen leenman te tuchtigen.

Ook RUDOLF rustte zich toe en trok met de zijnen uit *Coevorden*. Op een paar uren gaans van daar, nabij *Ane* of *Gramsbergen*, in *Overijssel*, stonden de twee legers, door een veen of moeras gescheiden, tegen elkander over. In den morgenstond van den 1st Augustus 1227 rukten de zwaargewapende bisschoppelijken, veel talrijker dan de bendes van RUDOLF, aanvallerwijze voorwaarts, doch den weenen veengrond niet kennende, raakten zoowel voetknechten als ruiters vast in het bedriegelijke moeras.

gen afstand van *Norg*, nabij de grenzen tusschen *Friesland* en *Drenthe*, een gevecht geleverd, dat voor de bisschoppelijken nadeelig uitviel; doch kort daarop liet WILLEBRAND zes krijgsbenden van verschillende kanten in *Drenthe* rukken en noodzaakte hij RUDOLF en zijne broeders tot afstand van *Coevorden* en van het kasteel in *het Laar* (*Hannover*), dat afgebroken werd. EYLARD VAN BENTHEIM werd toen met RUDOLF's leen beschonken, maar in het begin van 1229 verraste deze het slot te *Coevorden*, en dadelijk daarna volgde eene verzoening, waarbij RUDOLF en de zijnen in hunne vroegere regten en bezittingen werden hersteld. De onrustige RUDOLF VAN COEVORDEN brak echter den zoen, en na weinige dagen waren beide partijen weder te velde; de Bisschop sterker, dan ooit. Zij sloten eenen wapenstilstand, gedurende welchen RUDOLF, op het bestand vertrouwend, zich naar den Bisschop, destijds te *Hardenbergh*, begaf, alwaar hij en zijne vrienden MENSO en HENDRIK VAN GRAVESTORP op eene verraderlijke en wreede wijze werden vermoord. RUDOLF had geene zoons. Hij liet eene eenige dochter na.

Zijne broeders zetteden den oorlog voort. Friezen en stedelingen van *Groningen* ondersteunden den Bisschop, Groningerlanders de Drenthenaren, die in 1230 nabij *Bakkeveen* de bisschoppelijken sloegen en te *Mitspete*, in de nabijheid, eene sterkte stichtten, welke echter spoedig door 's Bisschops volk werd bemagtigd. In 1231 kwam een vergelijk tot stand, ten gevolge waar-

van de Drenthenaren eene geldelijke uitkeering aan den Bisschop deden en **FREDERIK VAN COEVORDEN** het Coevordsche leen bekwam, ten behoeve van zijne ouderlooze nicht, **RUDOLF'S** dochter, welke kort daarna huwde met **HENDRIK VAN BORCULO**, uit *Gelderland*, die daardoor het leen van *Coevorden* verkreeg.

Deze vrede was, even als altijd, van korten duur. Nog in 1231 vielen de Drenthenaren en hunne medehelpers, na de sterkte bij *Mitspete* te hebben hersteld, de bisschopsgezinde Groningers aan en belegerden hunne stad, doch zij moesten met groot verlies aftrekken. In het volgende jaar werd gemelde sterkte ingenomen door de Groningers, die dáár niet alleen grootten buit bekwamen, maar ook te *Zuidlaren*, alwaar zij de kerk verbrandden en bovendien vele gevangenen maakten, doch eene afdeeling Friezen, door den Bisschop naar *Bakkeveen* gezonden, werd door de Drenthenaren verslagen. Eene andere Friesche bende, welke tot drie-maal toe de te *Mitspete* verschanste Drenthenaren overviel, werd telkens afgeslagen en eindelijk genoodzaakt te vlugten, vooral door den moedigen **HENDRIK VAN BORCULO**, die juist op tijd met eene sterke bende uit *Westfalen* was te hulp gesneld.

Bisschop **WILLEBRAND** stierf in 1233 en werd opgevolgd door **OTTO III**, die zich dadelijk tegen de Drenthenaren wapende. Deze deden aanzoek tot vrede, welke spoedig volgde. **HENDRIK VAN BORCULO** behield het leen van *Coe-*

vorden. De Drenthenaren namen op zich, voor de zielen van OTTO II en de verdere gesneuvelden bij *Ane* een klooster voor nonnen van de Bernardijner orde te stichten en van de noodige inkomsten te voorzien.

Dat klooster werd gebouwd nabij *Weyerswold*, onder *Coevorden*, doch op eenen te laag gelegenen grond, waardoor het telkens overlast van water leed. Uit dien hoofde werd in het jaar 1252 tot de overplaatsing naar *Duurse*, onder *Rolde*, besloten. In de nabijheid van het diep aldaar werd met den opbouw begonnen, doch ook nu vond men beletselen. Thans koos men daartoe eene met laag land omgevene hoogte, een half uur gaans meer westwaarts gelegen, welke den naam van *Assen* had, of bekwam. Omstreeks 1259 was het klooster aldaar voltooid en kreeg den naam van *Maria's-kamp*.

In *Groningen* bleven de verdeeldheden tusschen Gelkingen en Groenenbergen voortduren. Omstreeks 1238 overleed de den Bisschoppen zoo trouwe Burggraaf EGBERT aldaar, drie zoons nalatende, die hevig vervolgd werden door de Gelkingen, bij wie de Ridders VAN EELDE, VAN NORG en VAN PEIZE zich aansloten. Gedurende het jaar 1241 werd onophoudelijk gestreden. Eerst werden de huizen der gemelde drie broéders binnen *Groningen* gesloopt, en die stad bijna geheel verbrand; toen werd hun kasteel *Groenenberg*, aan de *Hunse*, aan de vlammen geofferd; eindelijk werden de huizen te *Eelde* en te *Peize* in de asch gelegd. Deze twist was nog niet geëindigd in het jaar 1248, toen

een Gröningsch ridder, THEZO genaamd, door Ridder RUDOLF VAN PEIZE werd verslagen. Deze en de Gelkingen mishandelden in het jaar 1250 de Groenenbergsche Ommelanders op de jaarmarkt te *Groningen*, hun tevens hunne beste paarden ontroovende; maar in 1252 werden de Gelkingen geslagen door gemelde Ommelanders, die RUDOLF VAN PEIZE gevangelijk naar *Appingedam* voerden.

De ingezetenen van *Drentherwolde* of het *Goo-regt* weigerden in het jaar 1250 de voldoening hunner belastingen, en de Bisschop van *Utrecht* zond toen eenen hoop Drenthenaren derwaarts, om de weigerachtigen tot betaling te noodzaken. Dat doel werd echter niet bereikt. De Drentherwolders vielen onverhoeds de Drenthenaren aan, waarvan velen sneuvelden en gevangen werden, meer dan honderd in de *Hunse* verdronken en het overschot vlugtte.

In de eerste helft der 13^e eeuw werd in *Drenthe* al vrij wat werk van de turfgraverij gemaakt. In het jaar 1250 stond de Utrechtsche Bisschop aan de kloosterlingen van *Adewert* (provincie *Groningen*,) den vrijen vervoer van hout, turf en rundvee toe, in *Drenthe* en in al zijne overige landen; en in de jaren 1262 en 1264 kochten die kloosterlingen, om te verturven, van de erfgezetenen van *Zuidlaren* onderscheidene groenlanden en veenen, in hunne marke gelegen, met het regt, om, ten dienste der reizigers, zeker ook tot het vervoeren van turf en andere voorwerpen, wegen onder *Zuidlaren* aan te leggen.

HENDRIK VAN BORCULO was ten jare 1263 overleden, eenen zoon van denzelfden naam nalatende, gedurende wiens minderjarigheid het kasteel te *Coevorden* ter bewaring werd gegeven aan de ridders GERRIT CLENKE, HAKE VAN DEN HARDENBERGH, NICOLAAS BOUDEKIJNS-ZOON en ROELOF CLENKE. Uit de daarvan opgemaakte akte schijnt, dat de hoek van *Overijssel*, ten noorden van het *Zwarte-water* en het *Zwolsche Diep* liggende, destijds nog tot *Drenthe* behoorde.

GERRIT CLENKE voerde in hetzelfde jaar oorlog tegen den ridder RUTGER VAN EELDE, Schulte van *Drenthe*, wiens nieuw kasteel te *Eelde* verwoest werd. Gemelde opdracht van *Coevorden* schijnt aanleiding te hebben gegeven tot deze twist, waarin GERRIT CLENKE ondersteund werd door de zoons van den ridder ADOLF VAN PEIZE, die door RUTGER en de zijden werd omgebracht.

Met den aanvang van het jaar 1264 was deze twist geëindigd, en sedert dien tijd schijnt het in *Drenthe* meer rustig te zijn geweest. In 1291 sloten de stad *Groningen* en het Landschap *Drenthe* een verbond van onderlinge bescherming en verdediging tegen allen binnen- en buitenlandschen aanval, denkelijk uit vrees voor den toenmaligen Graaf van *Gelder*, die in het jaar te voren door den Duitschen Keizer met geheel *Friesland* was beschonken, voor zooveel dat niet onder den Graaf van *Holland* was.

Havelte en *Uffelte*, tot dus ver kerkhoorig onder *Steenwijk*, werden ten jare 1309 daarvan

afgescheiden en tot eene afzonderlijke kerkgemeente verheven.

In het begin der 14de eeuw was in deze oorden alles in rep en roer en in vollen oorlog, welke vele jaren duurde. De Bisschop van *Utrecht* kreeg oneenigheden met de Friezen van *Stellingwerf* en *Schoterwerf*, die op *Vollenhove* aanvielen, 's Bisschops goederen roofden en zelfs de kerken plunderden. De Friezen werden ten jare 1309 door den Bisschop in den ban gedaan. Wederzijds werd met woede gestreden en *Drenthe* herhaaldelijk afgeloopen. Vooral het klooster te *Assen* had veel te lijden en werd van zijne ossen, koeijen en andere voorwerpen beroofd, niet alleen door de vijanden, maar ook door de vrienden van den Bisschop, die zich door plundering verrijkten. Onder deze laatsten telde men, behalve Graaf JOHANNES VAN BENTHEIM en vele zijner edelen, den Ridder HENDRIK VAN NORG met zijne zonen, mitsgaders eenige leden van de geslachten VAN ECHTEN en CLENKE. In het jaar 1321 werd de Abt van *Klaarkamp*, in *Friesland*, door Paus JOHANNES XXII aangeschreven, om genoemden Graaf en Ridder en anderen meer, des noods door middel van den kerkban, te noodzaken tot teruggave van hetgeen zij zich van de kloosterlingen te *Assen* hadden toegeëigend.

In deze geschillen schijnen de Kastelein van *Coevorden* en het meerendeel der *Drenthenaren* te hebben behoord tot de tegenstanders van den Bisschop, dien zij, even als de inwoners van

de stad *Groningen* en van het *Gooregt*, de betaling van belastingen of beden weigerden. De laatstgemelde zaak werd gesleten bij uitspraak van gekozene zegslieden van het jaar 1328, waarbij onder anderen tevens werd uitgemaakt, dat die van *Groningen* en *Drenthe*, in geestelijke en kerkelijke zaken, niet buiten *Hulsvoord*, eene kapel onder *Dalen*, en den *Bisschopsberg*, een heuvel onder *Havelte*, op welken de Bisschoppen als Graven of wereldlijke Heeren van *Drenthe* werden gehuldigd, dus niet buiten de Drenthsche grenzen, voor eenigen regter konden worden geroepen. Gedurende gemelden oorlog met de Friezen schijnt de noordelijke hoek van *Overijssel* zich van *Drenthe* te hebben afgescheiden. De uitspraak van 1328 geeft regt, dit te vermoeden.

Er bleven echter oneenigheden bestaan tusschen de Drenthenaren en de *CLENKE's*, die nu en dan wel eenen strooptogt in *Drenthe* deden, doch zelfs in het jaar 1335 er zich nog niet vertrouwden, noch durfden ophouden.

Na het jaar 1211 werden in het aan *St. Maria* geheiligde Benedictyner mannen-klooster te *Ruinen*, behalve de aanwezige monniken, ook nonnen opgenomen, en van 1246 af moet deze abdij meer als een vrouwen- dan als een mannenklooster worden beschouwd, hoezeer er, behalve de nonnen, altijd eenige monniken in deze stichting werden gevonden. In het jaar 1325 was *Ruinen* zoo bevolkt en zoo levendig geworden, dat deze plaats voor het stille leven der kloosterlingen on-

geschikt werd geacht en het klooster uit dien hoofde in laatstgemeld jaar naar *Dikninge*, eene eenzame hoeve nabij het dorp *de Wijk*, werd overgebracht. Een klein klooster te *Blijdenstein* (*Ruinerwold*), aan de Heilige *Maria Magdalena* gewijd, schijnt ingedeeld te zijn geworden bij het *St. Maria*-klooster te *Dikninge*, dat vrij wat overlast van de gebroeders *CLENKE* leed.

Onder de kerk te *Blijdenstein*, of *Ruinerwold* behoorde het gehucht *Koekange* (gemeente *de Wijk*), dat geheel aan het geslacht *VAN ECHTEN* heeft toebehoord. In het jaar 1331 werd *Koekange* van *Blijdenstein* afgescheiden en tot eene afzonderlijke kerkgemeente verklaard, welke door de gebroeders *EGBERT* en *MENSO VAN ECHTEN* ruim werd begiftigd.

In 1339 sloten de ingezetenen van de stad *Groningen*, het *Gooregt* en *Drenthe* een verbond, tot bevordering van hunnen handel en tot onderlinge bescherming en verdediging. De daarvan opgemaakte akte, *Plicht* of *Commune Plicht* genaamd, was mede bezegeld door den Schulte van *Drenthe*. In latere jaren wordt deze ambtenaar niet meer genoemd.

De zaken van het bisdom *Utrecht* raakten in verval. Sommige Bisschoppen zagen zich door geldgebrek gedrongen, nu en dan bezittingen en regten van het bisdom te vervreemden. Aan *REINOLD III VAN COEVORDEN* werd zijn leen verpand, omstreeks het jaar 1347, na welken tijd hij en zijne nakomelingen zich *Heeren van Coevorden* noemden. Zij trokken het Schultambt van *Drenthe* aan zich, lieten te *Coevorden* geld

munten, oefenden meer vorstelijke regten uit en gedroegen zich als geheel onafhankelijk van de Utrechtsche Bisschoppen, aan welke zij zich volstrekt niet stoorden.

FLORIS VAN WEVELIKHOVEN, Bisschop van *Utrecht*, overleed in 1393. Over zijne opvolging was men het onééns: sommigen ijverden voor ROGIER VAN BRONKHORST, vermaagschapt aan de VAN COEVORDEN'S, anderen voor FREDERIK VAN BLANKENHEIM, destijds Bisschop van *Straatsburg*. FREDERIK werd door den Paus gekozen, zeer tegen den zin van REINOLD IV, Heer van *Coevorden*, die sedert lang niet op eenen goeden voet stond met de meeste Drenthenaren, welke over hem klaagden aan den nieuwen bisschop, dien hij had gedwarsboomd en bij wien hij gevolgelijk niet in gunst stond.

FREDERIK VAN BLANKENHEIM eischte toen het leenheerschap van *Coevorden* terug, onder aanbod van wedernitkeering der gelden, voor de verpanding daarvan vroeger betaald. REINOLD weigerde, en beiden rustten zich ten jare 1394 ten strijde toe. In het volgende jaar trok FREDERIK met een leger in *Drentha*. De wederstand, door REINOLD geboden, was gering; hij trok zich op het kasteel te *Coevorden* terug, en weldra was de Bisschop het ééns met de Drenthenaren, die hem als hun' Graaf of Heer erkenden, terwijl hij daarentegen beloofde, hun bij hunne aloude regten en voorregten te zullen handhaven.

Toen sloeg FREDERIK VAN BLANKENHEIM het

beleg om *Coevorden*. Nogmaals bood hij REINOLD teruggave der pandpenningen aan, maar deze weigerde op nieuw, in de hoop, dat men van elders hem te hulp zoude komen. De toenmalige Hertog van *Gelderland* was daartoe wel gezind, doch durfde niet, omdat, door 's Bisschops bestellingen, de burgers van *Utrecht* en *Amersfoort* in de *Veluwe* zouden vallen, zoodra er Geldersch krijgsvolk naar *Coevorden* mogt rukken. Het beleg werd inmiddels voortgezet en REINOLD zóó in het naauw gebragt, dat hij stad, kasteel en zich-zelfen, behoudens lijf en goed, aan den Bisschop moest overgeven. Hij werd gevangelijk naar het Kasteel te *Hardenbergh* gebragt. Nog vóór dat het jaar 1395 geheel was verlopen, was in deze oorden alles tot rust gekeerd. Ook wij treffen hier een rustpunt aan.

§ 2.

1395—1522.

Dadelijk na de overgave van *Coevorden*, begon de Bisschop van *Utrecht* het bestuur in en over *Drenthe* te hervormen. Nog in hetzelfde jaar 1395 werd een bisschoppelijk Kastelein en Ambtman of Drost van *Coevorden* en *Drenthe* benoemd, en bovendien werd er een Rentmeester van den bisschop of van het bisdom over dit gewest aangesteld. Een Overijsselsch edelman, ZWEDER VAN HEKEREN *geheeten* VAN RECHTEREN, werd met gemeld Kasteleinschap en Drostambt beschonken; een ander edelman uit *Over-*

ijssel, JOHAN HAGEN genaamd verkreeg het Rentmeesterschap. Het zal niet ondienstig zijn, alhier kortelijk op te merken, dat, volgens gemaakte bepalingen, geene anderen, dan Landzaten van het Overijsselsche kwartier *Salland* of van *Drenthe*, door de Utrechtsche Bisschoppen tot Kasteleins en Drogen van *Coevorden* en *Drenthe* mogten worden aangesteld.

Alles, het bestuur betreffende, werd nu in *Drenthe* min of meer op den voet van het naburige *Overijssel* ingerigt. Vóór Bisschop **FREDERIK VAN BLANKENHEIM** waren er geene *Schulden* of *Schouten* in de Drenthsche kerspellen of gemeenten geweest, doch thans bekwam elk kerspil eenen Schulte. Werden er nieuwe kerspellen of kerkgemeenten opgerigt, dan kreeg zoodanig kerspil eenen eigenen Pastoor en eenen eigenen Schulte tevens, zoodat de kerkelijke en wereldlijke aangelegenheden hand aan hand gingen. De Schulden in de hoofdplaatsen der dingspellen, de oudste en oorspronkelijke kerspellen, hadden eenen eenigzins hooger rang, dan de overige Schulden in het district, en voerden den titel van *Bannerschulte*. Niemand mogt tot Schulte worden aangesteld, die niet door geboorte of inwoning Drenthenaar was. Ieder Schulte was verplicht, in zijn schultambt of kerspil te wonen.

Die Schulden deden, in hun kerspil, met twee bijzitters, *Keurnooten* genaamd, de kleine burgerlijke geschillen en regtsaken af; namen, in hun schoutambt, de betrekkingen der tegenwoordige Notarissen waar; en bestuurden bo-

vendien de plaatselijke aangelegenheden. Vroeger schijnen die door één of meer der oudsten en voornaamsten in de dorpen en gehuchten te zijn beheerd. De kerspillen waren in onderscheidene marken verdeeld.

Van ouds hadden de Drenthenaren, voor zooveel zij eigenerfden waren (en dat waren zij, wanneer zij een boeren-erve bezaten en bovendien een aandeel in de ongescheidene marke, waarin dat erve was gelegen), het regt, om hunne eigene zaken te beheeren en om tot dat einde naar verkiezing zamen te komen. De vergaderingen in de dorpen en gehuchten, over plaatselijke aangelegenheden, noemde men *Buur- of Boervergaderingen*; in de marken, over zaken den landbouw en het beheer van ongescheidene eigendommen betreffende, *Markvergaderingen*; in één of meer dingspillen, over zaken welke het dingspil of het landschap aangingen, *Hagelspraken*; in het geheele landschap, over onderwerpen waarin geheel *Drenthe* betrokken was, of waarbij het gemeene land belang had, *Landsdagen*. Veelal werd op de *hagelspraken* voorbereid hetgeen op de *landsdagen* behandeld moest worden. De laatstgenoemde zamenkomsten, de eigenlijke staten-vergaderingen, werden onder het voorzitterschap van den Drost gehouden. Ieder eigenerfde konde er deel aan nemen: het regt daartoe was alleen aan het eigendommelijke bezit van vaste goederen verknocht.

De hoogste regterlijke magt, *Etstoel* genaamd, was zamengesteld uit den Drost en 24 Regters

of *Etten*, uit ieder dingspil 4, welke driemaal 'sjaars op bepaalde tijden en plaatsen, namelijk te *Ballo*, te *Rolde* en te *Anlo*, zamenkwamen, om regt te spreken in *burgerlijke* zaken; de *boetstraffelijke* regtspleging geschiedde door den Drost alleen; de *lijfstraffelijke* door den Drost en 6 der Etten, waartoe één uit elk dingspil werd gekozen. Alle misdaden en misdrijven konden met geld worden geboet. De boeten werden grootendeels door den Landsheer, het overige door den Drost genoten.

De zittingen van den Drost en de Etten werden *Lottingen* geheeten. Bovendien werden er, door den Drost en den Landsschrijver van *Drenthe*, zijnde de Griffier van den Etstoel, regterlijke zittingen in ieder dingspil gehouden, waarop de ingezetenen van het dingspil moesten zamenkomen. Deze zittingen, *Ding* en *Goorspraak* genaamd, dienden hoofdzakelijk tot het aangeven van begane misdaden en wanbedrijven, en om burgerlijke regtsgedingen voor den Etstoel ahangig te maken. Een getuigenverhoor noemde men *Rogt*; een tegenverhoor van getuigen *Contrarogt*; een nog nader verhoor van getuigen, gehouden na dat het rogts en het contrarogts hadden plaats gehad, werd *Springrogts* genoemd.

Wetboeken bestonden er niet. Vroegere vonnissen dienden den Drost en de Etten tot rigtsnoer voor de regtspraak in burgerlijke zaken. De vonnissen noemde men *Ordelen*. Het register, waarin de vonnissen door den Landsschrijver werden opgeteekend, werd *Ordelboek* genaamd.

Te *Coevorden* en in de Heerlijkheid *Ruinen* had men andere regten en instellingen. In genoemde stad en onderhoorigheden geschiedde de regtspleging op gelijke wijze als in de kleine steden van *Overijssel*, en naar het Overijsselsche regt; in gezegde heerlijkheid wel meer op de wijze van *Drenthe*, doch door 12 *Etten*, uit *Ruinen* of uit *Ruinerwold*, die op bepaalde tijden, onder het voorzitterschap van den Heer der Heerlijkheid, hunne zittingen in die twee dorpen hielden. Hunne vonnissen waren aan herziening door den Drenthschcn Etstoel onderworpen.

Ook de regten en voorregten der Drenthenaren en hunne verplichtingen jegens den Heer des lands, en wederkeerig van dezen jegens hen, waren niet beschreven. Bisschop FREDERIK liet die opsporen en in schrift stellen. In het jaar 1408 gaf hij den ingezetenen van *Coevorden* eenen stadregtsbrief, volgens welken de regering aldaar uit Burgemeesteren, Schepenen en Raden moest bestaan, en in het jaar 1412 den Drenthenaren eenen landregtsbrief, welke naar hem het *Landregt van FREDERIK VAN BLANKENHEIM* is genaamd en omstreeks 200 jaren van kracht is gebleven. Ook BEREND VAN MUNSTER en zijne echtgenoot JOHANNA VAN RUNEN, destijds Heer en Vrouw van de Heerlijkheid *Ruinen* en *Ruinerwold*, gaven hunnen onderhoorigen in het jaar 1428 eenen soortgelijken brief, welke onder den naam van *Landregt van Buddinge- en Haakswold* bekend is. Dat landregt, oorspronkelijk alleen voor *Ruinerwold* gegeven,

werd weldra ook van toepassing gemaakt op het dorp *Ruinen*, alwaar een twintigtal jaren vroeger reeds onderscheidene zaken van dezen aard waren geregeld, bij éene zoogenaamde *Boerwillekeur*, door den toenmaligen Heer, JOHAN VAN RUNEN, afgegeven, goedgekeurd of bevestigd.

Wij keeren thans tot REINOLD VAN COEVORDEN terug.

Hertog WILLEM VAN GELDER en eenige voorname Geldersche edelen, aan REINOLD verwant en hem toegedaan, trachtten zooveel in zijn belang te werken en te schikken, als doenlijk was. Door Bisschop FREDERIK en REINOLD VAN COEVORDEN beiden, werd genoemde Geldersche Vorst tot scheidsman tusschen hen gekozen, en bij éene door hem, als zoodanig, in het jaar 1397 gedane uitspraak, werd bepaald, dat REYNOLD, ten behoeve des Bisschops, van alle aanspraken op de Heerlijkheid *Coevorden* en op het regtsgebied in *Drenthe* zoude afzien, tegen genot eener, voor dien tijd zeer aanzienlijke, som van 15000 oude schilden. REINOLD nam hiermede genoegen, die gelden werden door de provincie *Overijssel* verstrekt en in het jaar 1402 uitbetaald. Onmiddellijk daarna werden de vereischte akten van afstand opgemaakt. REINOLD VAN COEVORDEN hield vervolgens zijn verblijf in *Gelderland* en werd in het *Sticht van Utrecht*, in *Overijssel* en in *Drenthe* niet geduld, omdat hij zich mengde in geschillen tusschen den Bisschop en de stad *Groningen*, waarin ook vele voornamen Drenthenaren en hunne aanhan-

gers waren betrokken. Bij die geschillen dienen wij een oogenblik stil te staan.

Lang vóór dat FREDERIK VAN BLANKENHEIM op den bisschopszetel van *Utrecht* was geplaatst, had de stad *Groningen* zich feitelijk aan de wereldlijke magt der bisschoppen onttrokken en bij het Friesche Bondgenootschap aangesloten, en was *Friesland* verdeeld in twee staatkundige partijen: de *Schieringers*, (Liberalen,) en de *Vetkoopers* (Aristocraten). Ook in andere gewesten bestond vroeger en later eene soortgelijke staatkundige verdeeldheid. In *Holland* vond men de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen*; in *Gelderland* de *Hekeren's* of *Heeckeren's* en *Bronkhorsten*; in *Groningen* en *Drenthe* de *Gelkingen* en *Groenenbergen*.

Met de meeste hevigheid beoorloogden de Friesche Schieringers en Vetkoopers elkander. In het jaar 1397 nam de verbittering van beide partijen buitengemeen toe, en in dat jaar besloten de Ommelander Vetkoopers, in navolging hunner partijgenooten in *Friesland* tusschen het *Vlie* en de *Lauwers* (het tegenwoordige *Friesland*), ook *Friesland* tusschen de *Lauwers* en de *Eems* (thans *Groningerland*), aan Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, op te dragen. Dit geschiedde tegen den zin der regering van de stad *Groningen*, welke zich daartegen verzette.

De Hertog, hierover gebelgd, dreigde gemelde stad, welke zich toen tot den Bisschop van *Utrecht* wendde, die haar in bescherming nam en de handhaving harer aloude regten en

voorregten beloofde. De stedelingen van *Groningen* verbonden zich daarentegen, om den Bisschop als hunnen wereldlijken Heer te erkennen en te huldigen. In dit geschil hielden de meeste aanzienlijke Drenthenaren de zijde des Bisschops en der Schjeringers; enkelen echter die der Vetkoopers, welke zich al sterker aan Hertog ALBERT hechtten, doch niettemin onderscheidene nederlagen leden en uit *Groningerland* werden verdreven.

In het jaar 1401 sloot Hertog ALBERT eenen vrede met de Friezen der beide partijen. Toen wilde Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM zijne regten of aanspraken op de stad *Groningen* doen gelden, doch deze verzette zich daartegen, door de Schieringer Friezen en Omme-landers ondersteund. Weldra berstte er een openbare oorlog tusschen den Bisschop en de stedelingen van *Groningen* uit, die niet weinige nadeelen leden van de bisschoppelijke bezetting der sterkte *Blankeweer*, welke FREDERIK VAN BLANKENHEIM nabij *Noordlaren* had doen aanleggen, om de *Groningers* te bedwingen, en in het jaar 1407 werd bij uitspraak van Graaf BEREND VAN BENTHEIM, aan beide kanten tot scheidsman gekozen, uitgemaakt, dat de stad tot erkenning en huldiging van den Bisschop als haren wereldlijken Heer verplicht was. Niet dan met weerezin onderwierpen de regering en de stedelingen van *Groningen* zich aan die uitspraak, welke noch naar wensch noch naar verwachting was uitgevallen. De *Groningers* hielden zich zoolang terug als mogelijk was, en

door voortdurende geschillen in en over de stad *Groningen*, welke in het jaar 1413 werd verrast door de Vetkoopers, die later zich met den Bisschop verstonden, liep het aan tot het jaar 1419, eer de bedoelde huldiging plaats vond. Ook de Drenthenaren waren in al deze geschillen betrokken, doch het meerendeel van hen schijnt zich steeds te hebben aangesloten aan de partij welke den Bisschop was toegedaan en dezen, tot bereiking van zijn doel, de onderwerping der stad *Groningen* aan het bisschoppelijk gezag, regtstreeks of zijdelings in de hand werkte.

Terwijl de Schieringers, naar *Oostfriesland* gevlugt, van daar *Groningerland* bestookten, raakte *Drenthe* eenigzins tot rust. In sommige streken van dit gewest begon toen welvaart te heerschen, vooral ook door het uitbreiden der verveeningen. Het kleine *Meppel*, aan de zamenvloeiing van de *Echtersche*-, *Havelter*- en *Ruinerwoldsche-A* en van de *Reest* gelegen, langs welke stroomen de turf werd afgevoerd, begon door handel en scheepvaart te bloeijen en breidde zich met snelheid uit. Het was kerkhoorig onder het nabijgelegene *Kolderveen*, doch in het jaar 1422 werd het daarvan afgescheiden, en eene destijds te *Meppel* bestaande kapel tot kerspilkerk verheven.

In 1423 of 1424 overleed de schrandere, dappere en verdienstelijke FREDERIK VAN BLANKENHEIM. Zijn opvolger was ZWEDER VAN KUILENBURG, die over het bisdom in oorlog kwam met RUDOLF VAN DIEPHOLT. Van beide had

Drenthe overlast, inzonderheid in het jaar 1427, toen de Hertog van *Gelder* dit gewest affiep en met rooven en branden teisterde. De meeste Drenthenaren hielden het met ZWEDER, die bij de Utrechtenaren gehaat was, doch RUDOLF kreeg de overhand en in 1433 het geheele bisdom in bezit.

Onder dezen Bisschop en later lieten rust, veiligheid en goede zeden veel te wenschen over in *Drenthe*, alwaar doodslag, verwonding en andere wandaden maar al te dikwerf plaats vonden. Tot beteugeling van dit kwaad werden zware boet- en strafbepalingen gemaakt, vermeld in eenen bisschoppelijken brief van het jaar 1447, welke het *Landregt van RUDOLF VAN DIEPHOLT* heet. Ook de niet beschrevene kerkelijke en geestelijke regten van dit landschap deed genoemde Bisschop in de jaren 1451—1454 verbeteren en in schrift stellen. Het daarvan vervaardigde stuk is onder den naam van *Zeendrecht van Drenthe* bekend en strekte den Deken tot rigtsnoer voor de regtsspraak op de *Zeenden* of Synoden, door hem te houden.

Na het overlijden van RUDOLF VAN DIEPHOLT, 1455, ontstond er geschil over zijne opvolging tusschen GIJSBRECHT VAN BREDERODE en DAVID VAN BOURGONDIË. *Drenthe*, de stad *Groningen* en *Overijssel* hielden de zijde van GIJSBRECHT, doch de magtige Hertog FILIPS VAN BOURGONDIË viel met een talrijk leger in *Overijssel*, om de verkiezing van zijnen bastaardzoon DAVID met geweld te handhaven. Alle verzet daartegen was vruchteloos. Weldra

waren vader en zoon dan ook met Drenthenaren, Groningers en Overijsselaren verzoend, en reeds in het volgende jaar 1456 werd DAVID VAN BOURGONDIË door hen als Bisschop van *Utrecht* erkend en aangenomen.

Hoezeer het Landregt van RUDOLF VAN DIEPHOLT veel goeds te weeg bragt, waren de daarbij bedreigde straffen echter niet toereikende, om allen euvelmoed te keeren, want niet zelden kwamen kwaadwilligen uit *Friesland* naar *Drenthe*, of uit *Drenthe* naar *Friesland*, om geweld te plegen, te rooven, te moorden en brand te stichten. Om hieraan een einde te maken, werd te *Beilen*, ten jare 1461, eene overeenkomst gesloten tusschen de Etten van *Drenthe* en de Stellingen, of Regters van het naburige *Stellingwerf*, in *Friesland*, waarbij de doodstraf werd vastgesteld tegen hen, die aan gezegde misdaden zouden worden schuldig bevonden.

In de gemeente of het kerspil *Havelte*, alwaar de turfmakerij met kracht en voordeel werd gedreven, werd ook een gedeelte van de *Havelter* of *Hesselter* veenen ontgrond, dat den naam van het *Nije* of *Nieuwe Veen* verkreeg. Op dit ontgonnen wordende gedeelte zetteden zich eerst eenige weinige arbeiders neder, doch langzamerhand nam het getal inwoners aldaar zopdanig toe, dat besloten werd, dien veenhoek van *Havelte* af te scheiden. Dit geschiedde in het jaar 1477, als wanneer deze streek eene eigene kerk bekwam en, onder den naam van *Nijveveen*, tot eene afzonderlijke kerkgemeente

werd verheven. Onder de tegenwoordige burgerlijke gemeente van dien naam behoort *Kolderveen*, waarvan, zoo als wij reeds gemeld hebben, ten jare 1422 het kerspil *Meppel* afscheiden is.

Sedert eenigen tijd leed *Drenthe* nu geen overlast van buiten, doch dit veranderde in het laatst der 15de eeuw, door de volgende gebeurtenissen:

In het jaar 1498 werd de Hertog ALBERT VAN SAXEN, door den Roomsch-Koning, later Duitsch Keizer, MAXIMILIAAN, tot Erfelijk Potestaat of Erf-stadhouder over *Friesland tusschen het Vlie en de Eems* aangesteld. De ingezetenen van het tegenwoordige *Friesland* huldigden hem als zoodanig, doch die van *Groningerland* weigerden niet alleen Hertog ALBERT, maar, na zijn overlijden, ook zijnen zoon GEORG, die het Potestaatschap van zijnen broeder HENDRIK had gekocht, als hunnen Stadhouder te erkennen. Vooral de stad *Groningen* was tegen de Saxische Vorsten, door welke die stad te vergeefs in de jaren 1501, 1505 en 1514 werd belegerd. Eerst ondersteunde de Bisschop van *Utrecht* de Groningers, doch toen hij ten jare 1505 hen in den steek liet, wierpen zij zich in de armen van Graaf EDZARD van *Oostfriesland*, die tot in 1514 den oorlog tegen de Saxen volhield, doch als toen, zich niet langer kunnende staande houden, de hulp inriep van KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, ten wiens behoeve hij afstand deed van zijne betrekkingen en regten op de stad *Groningen*, welke, door

de Saxen belegerd zijnde, in laatstgemeld jaar ontzet werd door den Gelderschen Hertog, dien de stedelingen van *Groningen* tot hunnen beschermheer aannamen en die weldra een gedeelte van het tegenwoordige *Friesland* bemeesterde. GEORG VAN SAXEN stond daarentegen, in het jaar 1515, zijn regt op het erfstadhouderschap van *Friesland* af aan Prins KAREL VAN OOSTENRIJK, later, als Duitsch Keizer, KAREL V genaamd.

Van de Groningers, die in 1499 eenen inval in *Drenthe* deden, om de Saxischgezinden afbreuk te doen, en van de Saxen, die er huis hielden als in een overwonnen land, omdat de Drenthenaren de oppermagt der Saxische Vorsten over hún landschap niet wilden erkennen, had dit gewest veel te lijden; maar de ingezetenen moesten bovendien zich belangrijke offeringen getroosten ten behoeve van hunnen Bisschop FREDERIK VAN BADEN, die in krijg was met den Gelderschen Hertog, wiens benden, op hunnen togt naar *Groningen*, in *Drenthe* even handelden als de Saxen, niet alleen om zich te verrijken, maar mede uit wraak over de genegenheid, welke de inwoners den Bisschop toedroegen.

Ook om nog andere redenen was het inmiddels in *Drenthe* onrustig geweest. ROELOF VAN MUNSTER, Heer van *Ruinen* en *Ruinerwold*, in 1505 tevens tot Kastelein van *Coevorden* en Drost van *Drenthe* benoemd, was oproerig tegen den Bisschop en stichtte het slot *Kinkhorst*, bij *Meppel*, dat door Overijsselaren werd bemag-

tigd en gesloopt, met voorkennis van den Bisschop, die hem in 1512 tot overgave van *Coevorden*, waarheen hij de wijk had genomen, en tevens tot afstand van zijne ambten noodzaakte. Acht dagen later nam ROELOF *Coevorden* weder bij verrassing in en behield het drie maanden; doch hij moest het in 1513 weder overgeven en werd daarop van alles, ook van zijne heerlijkheid, ontzet. Hij vlugtte toen naar den Oostfrieschen Graaf EDZARD, 's Bisschops vijand, en bemagtigde weldra *Coevorden* nogmaals, van waar hij ook *Twenthe* bedreigde, zonder echter zijn doel, het herkrijgen zijner vroegere waardigheden en regten, te bereiken. Hij keerde daarna naar *Oostfriesland* terug. Kort daarop werd EVERWIJN, Graaf van *Bentheim* en *Steinfürth*, tot Kastelein van *Coevorden* en Drost van *Drenthe* benoemd, tegen den zin der *Drenthenaren* en *Overijsselaars*, omdat die benoeming strijdig was met de oude regten, volgens welke alleen een *Drenthenaar* of *Sallander* met die ambten mogt worden bekleed.

Reeds lang hadden de Utrechtsche Bisschoppen het er op toegelegd, om het bestuur in *Drenthe* aan dat in *Overijssel* gelijkvormig en beide landschappen tot één te maken. Dat plan, strekkende tot verheffing der Edelen en tot verkorting der regten van de Eigenerfden, die in *Drenthe* met elkander gelijk stonden, wat de zaken van bestuur betrof, werd door de adellijken ondersteund, doch tegengewerkt door de onadellijke grondbezitters, die volstrekt geene zamensmelting van *Drenthe* en *Overijssel* wilden.

De edelen trachtten zich van de eigenerfden af te scheiden en, op den voet van *Overijssel*, zich tot een afzonderlijk ligchaam van staat te vereenigen, onder de benaming van *Ridderschap van Drenthe*. Tot bereiking van het beoogde doel, liet Bisschop FILIPS VAN BOURGONDIË de adellijken uit *Drenthe* en *Overijssel* te *Vollenhove* zamenkomen, ten einde aldaar eene vergadering te houden, in welke een reeds bij voorraad opgemaakt geschrift zoude worden vastgesteld of bekrachtigd, waarin *Drenthe* als een gedeelte of kwartier van *Overijssel*, en de Ridderschap van *Drenthe* als vertegenwoordiger van dat kwartier voorkwam. Dit was echter niet zoodra ter ooren van de eigenerfden gekomen, of zij stroomden in groot aantal naar *Vollenhove*, drongen in de vergaderzaal, belette den de aldaar verzamelde Drentsche edellieden de uitvoering van hun voornemen en dwongen hen uitéén te gaan, waardoor zij hunne aloude regten, voorregten en vrijheden behielden. Dat alles gelukte echter niet zonder dat er Drenthsch bloed stroomde: eenige eigenerfden raakten bij deze gelegenheid gekwetst, en één hunner, LAURENS OOSTING, die één der voornaamste ijveraars voor de Drenthsche vrijheid schijnt te zijn geweest, werd doorstoken.

IN KAREL VAN EGMOND, Hertog van *Gelder*, *Groningen's* beschermheer en 's Bisschops vijand, had *Drenthe* eenen gevaarlijken nabuur bekomen. Om zich tegen hem te verzekeren, werden de vestingwerken van *Coevorden* versterkt, door FREDERIK VAN TWICKELO, in 1518

tot 's Bisschops Kastelein van *Coevorden* en Drost van *Drenthe* benoemd. KAREL beklagde zich hierover bij de regering van het bisdom, doch vruchteloos, vermits de Bisschop en zijne Raden gemakkelijk de bedoelingen van den rusteloozen en heerschzuchtigen Gelderschen Vorst konden bevroeden; die duidelijk genoeg liet blijken, dat hij den bisschop zijne landen en al zijn wereldlijk gezag wilde ontnemen. De Hertog van *Gelder*, in 1521 ook door de Zwollenaren als Heer erkend, omdat zij misnoegd waren op den bisschop, trachtte thans geheel *Overijssel* en *Drenthe* aan zich te onderwerpen. Na vruchteloos tweemaal *Hasselt* te hebben belegerd, gedurende welke belegeringen hij den Groningers gelastte *Coevorden* te overrompelen, dat echter door hen werd geweigerd, hoezeer zij hem geldelijken onderstand tot het veroveren van laatsgenoemde vesting aanboden, trok hij met zijn leger, al plunderende, langs *Steenwijk*, over *Assen*, naar *Rolde*, alwaar hij eenige huizen en schuren deed in brand steken, toen men hem niet spoedig genoeg het aandeel van dat dorp in de buitengemeen hoge brandschatting betaalde, welke hij de Drenthenaren afdwong. Ook de overige kerspissen werden op gelijke wijze tot betaling en tot overbrenging der gelden naar *Rolde* genoodzaakt. Daarna trok hij naar *Twenthe*, dat mede door hem werd geplunderd, en van daar naar *Zwolle* terug.

De bisschop stelde nu zijne krijgsmagt onder de bevelen van WILLEM VAN ROGGENDORP, Keizerlijk Veldheer in *Friesland*, die aldaar den

Gelderschen afbreuk wilde doen, doch geslagen werd en in den winter van 1521—1522, over *de Lauwers*, naar *Drenthe* trok, alwaar hij een gedeelte zijner krijgslieden liet aansluiten bij die van den Drenthschen Drost VAN TWICKELO, die het bevel over deze vereenigde benden bekwam en, tot het vorderen van brandschatting, daarmede in de Groninger *Ommelanden* rukte. De Stad *Groningen*, voor eenen aanval van den Drost beducht, vroeg hulp van Hertog KAREL, die haar 900 man onder de Oversten MICHEL VAN POMMEREN en Graaf VAN MEURS toezond. De stad voegde hier 300 man en de stedelijke Schutters bij, en bovendien werden de *Ommelanders* te wapen geroepen. Tegen deze overmagt was de Drost van *Drenthe* niet bestand. Hij week dan ook weldra naar *Westerwolde* en vervolgens weder naar *Coevorden*.

FREDERIK VAN TWICKELO, met hart en ziel aan den Bisschop verknocht en verbolgen op de Groningers, om hunne gehechtheid aan de Gelderschen, verbood in het jaar 1522 den Drenthenaren allen handel met *Groningen* en allen vervoer derwaarts. Hierover werden de Groningers zoo verbitterd, dat zij Hertog KAREL tot het veroveren van *Coevorden* aanzetteden en hem alle hulp daartoe aanboden. Deze, die dit lang had gewenscht, liet zich dat aanbod geen tweemaal doen en zond weldra een gedeelte zijner krijgsmagt, onder bevel van zijnen Maarschalk JOHAN VAN SELBACH, naar *Coevorden* af. De Drost VAN TWICKELO, destijds in *Oostfriesland* met het werven van krijgslie-

den voor den Bisschop bezig, keerde ijlings naar *Coevorden* terug en had ter naauwernood tijd, om zich in het kasteel aldaar te werpen, vóór dat VAN SELBACH aankwam, die aldra de stad veroverde en het kasteel belegerde. Te vergeefs beproefde VAN TWICKELO, door de stad aan de vlammen te offeren, den vijand te verjagen en hem tot het opheffen van het beleg des kasteels te noodzaken. Onophoudelijk werd het sterke slot met zwaar geschut gebeukt en na weinige dagen door de belegerden, onder beding van vrijen aftogt, aan de Gelderschen overgegeven, tegen den zin van den moedigen, bekwamen, trouwen, reeds bejaarden FREDERIK VAN TWICKELO, die zich tot het uiterste wilde verdedigen, van geene overgave wilde hooren, van zijne onderhebbenden schandelijk werd verlaten, in het gemaakte beding niet was begrepen en dien ten gevolge als krijgsgevangene naar *Hattem* werd gevoerd.

Eer de herfst van 1522 was verstreken, had de Geldersche Hertog, behalve *Coevorden*, ook geheel *Drenthe* aan zich onderworpen en daardoor dit gewest onttrokken aan de magt der Bisschoppen van *Utrecht*, die er 476 achtereenvolgende jaren als Graven of Heeren over hadden geheerscht.

DERDE TIJDVAR.

1522—1536.

De Maarschalk JOHAN VAN SELBACH, tot Hertogs Kastelein van *Coevorden* en Drost van *Drenthe* benoemd, poogde te vergeefs de Drenthenaren tot het erkennen van Hertog KAREL als hunnen Landsvorst te bewegen. Over hunnen weigering verbolgen, liet de nieuwe Drost door zijne benden het land affloopen, doch de ingezetenen, den Bisschop getrouw, bleven hulp van dezen verwachten, welke echter niet kwam opdagen, waardoor eenige weinige landzaten tot eene zamenkomst in het *Grollerholt* genoodzaakt, gedwongen werden, den Gelderschen Vorst te huldigen. Dit geschiedde nog in 1522. In het volgende jaar kocht FREDERIK VAN TWICKELO zich uit zijne krijgsgevangenschap los.

Bedroevend was destijds de toestand der Drenthenaren. Hun gewest, door den Hertog voortdurend gedrukt en uitgezogen, werd gelijktijdig geplunderd en gebrandschat door de Keizerlijke en bisschoppelijke legers en bezettingen van *Asselt* en *Steenwijk*. Behalve dat de Hertog de bisschoppelijke inkomsten voor zich zelve liet invorderen en den ingezetenen ongehoorde opbrengsten afverge, werden de boeten, op

misdaden en misdrijven gesteld, met tien ten honderd verhoogd. Luide klagten over dat alles bleven onverhoord.

Om *Drenthe* te dekken, liet de Hertog *Coevorden* versterken en de *Kinkhorst* weder opbouwen. Te *Coevorden* voerde JOHAN VAN SELBACH het bevel, op de *Kinkhorst* de Geldersche Hopman HENDRIK VAN BARNEVELD, bijgenaamd *Magere* HEIN. Voorts werden alle ambten in *Drenthe* den Bisschopsgezinden ontnomen en aan Gelderschen of Gelderschgezinden gegeven; onder anderen werd genoemde hopman in 1523 tevens tot Schout van *Meppel*, in 1530 bovendien tot Schout van *Diever* en Bannerschout van het *Dieverder-dingspil* benoemd, zoodat, strijdig met de vroegere instellingen, twee Schoutambten in één persoon werden vereenigd. Wijders werd dit Landschap, alwaar veel op den Gelderschen en Overijsselschen voet werd ingerigt, volkomen tot een Geldersch wingewest vernederd.

De Drost VAN SELBACH, met eene bijna onbegrensde magt bekleed, was echter een even braaf en regtvaardig, als bekwaam en dapper man, die weldra de achting en liefde der *Drenth*-naren won, onder anderen ook door zijne verdraagzaamheid, daaruit blijkende, dat hij de klagten der Geestelijken, over het doordringen der leer van LUTHER in *Drenthe*, buiten gevolg liet, hoezeer ook Hertog KAREL de Hervormden in *Gelderland* meermalen strengelijk vervolgde.

Het krijgsgeluk volgde echter den Hertog buiten *Drenthe* niet. Hij leed gevoelige verlie-

zen in *Friesland*, en in 1524 stonden de Groningers en Zwollenaren tegen hem op, wegens zijne willekeurige handelingen. Wel werd er in 1525 vrede gemaakt tusschen hem en den Bisschop, doch die was van korten duur, omdat Hertog KAREL den Utrechtenaren hulp verleende in eenen openbaren oorlog, tusschen hen en den Bisschop ontstaan. In 1526 en 1527 woedde overal de krijg, terwijl inmiddels de ontevredenheid der burgers van *Groningen* en *Zwolle* toenam. In laatstgemeld jaar had de Hertog bijna geheel *Overijssel* aan zich onderworpen, doch in 1528 verloor hij het weder en onderwierp de Overijsselaren zich aan Keizer KAREL V, die zich verbond, om *Drenthe*, nadat het bemagtigd zoude zijn, met *Overijssel* te vereenigen. In dat zelfde jaar werd echter te *Gorinchem* een vredeverdrag tusschen den Keizer, den Hertog en den Bisschop gesloten, waarbij werd bepaald, dat, bij 's Hertogs dood, indien hij mogt overlijden zonder wettige afstammelingen te hebben, het hertogdom *Gelderland*, het graafschap *Zutphen*, *Groningen*, de *Omme-landen*, *Coevorden* en *Drenthe* aan den Keizer, als Hertog van *Brabant* en Graaf van *Holland*, zouden overgaan. *Friesland* en *Overijssel*, bij den Keizer in bezit, bleven dadelijk in zijne magt.

In hetzelfde jaar stond de toenmalige Bisschop HENDRIK VAN BEIJEREN aan Keizer KAREL V alle wereldlijk gezag af, dat de Bisschoppen van *Utrecht* tot dusver hadden gehad.

Intusschen heulde Hertog KAREL in stilte met

's Keizers vijand FRANS I, Koning van *Frankrijk*, welke beide Vorsten in 1529 een vredeverdrag sloten, waarin de Geldersche Hertog mede was begrepen. Deze bemoeide zich toen met binnenlandsche twisten onder de Oostfriezen, die hem en de Groningers vele nadeelen berokkendden. De stedelingen van *Groningen*, zoo daárover misnoegd, als omdat de Hertog zich mengde in geschillen welke hem niet aangingen, weigerden hem allen onderstand, waardoor de reeds lang tusschen hen bestaan hebbende verwijdering bleef toenemen. Om geld tot het doorzetten van den krijg te bekomen, droeg Hertog KAREL, die zich tot leenman van *Frankrijk* vernederde, *Gelderland*, *Groningen* en *Drenthe* in leen aan Koning FRANS I op, waardoor hij de goede trouw en de vroeger aangegane verdragen schond. De Oostfriesche geschillen eindigden in 1534.

Ten einde zich te wreken over de weigering der Groningers, om hem in die geschillen met geld te ondersteunen, liet Hertog KAREL niets onaangewend, om de Stad en Ommelanden van *Groningen* te dwarsboomen en te drukken, doch deze werden hem moede en wenschten zich van hem te ontslaan. In 1536, toen hij de burgerij dier stad wilde dwingen, om aan de vestingwerken van *Appingedam* te arbeiden, werd hem alle gehoorzaamheid opgezegd door de regering en de ingezetenen der stad *Groningen*, die Keizer KAREL voor hunnen Heer erkenden en den eed van onderdanigheid en trouw aan dezen Vorst aflegden, in handen van zijnen Stadhou-

der over *Friesland* en *Overijssel*, GEORG SCHENCK VAN TAUTENBURG, die ook weldra het Stadhouderschap over *Groningen* en de *Ommelanden* bekwam.

Kort daarop namen de Keizerlijken *Appingedam* en het slot te *Wedde* in, en werden de Gelderschen uit *Groningerland* gedreven, door genoemden Stadhouder, die *Drenthe* bezette, *Coevorden* en de *Kinkhorst* belegerde en alle mogelijke strijdkrachten bezigde, om die beide sterkten te bemagtigen. Manmoedig werd *Coevorden* verdedigd, door den Drost VAN SELBACH, die, na een zwaar beleg van twee maanden, door gebrek aan levensmiddelen en krijgsbehoeften genoodzaakt werd tot het sluiten eener overeenkomst, krachtens welke hij en de zijnen met krijgseer aftrokken en de vesting aan de belegeraars inruimden. Een klein Geldersch leger werd vervolgens, nabij *Deventer*, geslagen door SCHENCK VAN TAUTENBURG, die daarop zijn leger verdeelde, met de ééne helft, nabij *Diepenheim*, de Gelderschen sloeg en de andere helft tot doorzetting der belegering van de *Kinkhorst* bezigde.

De Schout HENDRIK VAN BARNEVELD (*Magers HEIN*), die op dat kasteel het bevel voerde, weerde zich als een getrouw, bekwaam en moedig krijgsman, doch het slot werd niettemin veroverd en de bevelhebber krijgsgevangen gemaakt. Acht dagen later stond KAREL VAN EGMOND, Hertog VAN GELDER, zijne regten op *Drenthe*, *Coevorden* en de *Kinkhorst* aan Keizer KAREL V af, waardoor de drukkende overheer-

sching van meergenoemden Gelderschen Vorst een einde nam, nog vóór dat het jaar 1536 ten einde was gesneld.

VIERDE TIJDVAR.

1536—1580.

Dadelijk na de in bezitneming van *Coevorden*, voorzag SCHENCK VAN TAUTENBURG voorlooppig in de openbare aangelegenheden van *Drenthe*, en de Keizer, hoogst te vreden over SCHENCK, benoemde hem niet alleen tot Stadhouder over dit gewest, maar tevens tot Drost en Rentmeester van *Drenthe* en tot Kastelein van *Coevorden*. De vereeniging van al die betrekkingen geschiedde echter alleen in het persoonlijk belang van GEORG SCHENCK VAN TAUTENBURG, want dadelijk na zijn overlijden werd het stadhouderschap van de andere bedieningen, en het rentmeesterschap van het drostambt en het kasteleinschap weder afgescheiden.

Zoo kreeg dan nu ook dit gewest een Stadhouder van den Duitschen Keizer, gelijk andere naburige landschappen reeds vroeger hadden gehad. Eene naamlijst der Stadhouders van *Drenthe* is achter dit werkje geplaatst. De stadhouders stonden onder eenen Algemeenen Land-

voogd of eene Algemeene Landvoogdes der Nederlanden, te *Brussel* verblijf houdende.

De Drenthenaren waren wel te vreden met hunnen nieuwen Landsheer, dien zij in het volgende jaar 1537 eene bede van 12000 goudgulden inwilligden. De Keizer bevestigde hen toen in al hunne regten, voorregten en vrijheden, zoo als hij volgens den vrede van 1528 verplicht was, en daar hij, volgens het destijds geslotene vredetractaat, de vroeger aan *Overijssel* gedane belofte, om *Drenthe* met dat gewest zamen te smelten, niet konde vervullen, loste hij die belofte door betaling van f 36000.- aan de Staten van *Overijssel* weder in.

Thans kwam dit gewest tot rust. De Keizer bragt het inwendige bestuur van *Drenthe* bijna geheel terug tot den staat waarin het onder de bisschoppelijke regering was geweest. Ieder kerspil bekwam, als van ouds, zijnen eigenen Schout, en in het eerst werden de Schouten door den Keizer, doch later, namens hem, door den Stadhouder aangesteld. Keizer KAREL stoorde zich echter niet aan de oude bepalingen, volgens welke de Drost en Sallanders of Drenthenaren en de Schouten landzaten van *Drenthe* moesten zijn, want, behalve dat hij vreemdelingen met schoutambten begiftigde, stelde hij in 1540, toen SCHENCK overleed, in zijne plaats REINOLD VAN BOURMANIA, een Friesch edelman, tot Drost van *Drenthe* en Kastelein van *Coevorden* aan. De Overijsselaren maakten hier bedenkingen tegen, doch de verklaring des Keizers, dat hunne voorregten niet zouden worden verkort,

en eenige woorden, welke zijnen wil te kennen gaven, legden hun het stilzwijgen op.

In het jaar 1541 bevestigde de Keizer de Burgemeesteren, Schepenen, Raden en Ingezetenen van *Coevorden* in hunne aloude vrijheden, voorregten, stadregten en handvesten. Bovendien stond hij hun het houden van drie vrije jaarmarkten toe, uit overweging, dat de stad in weinige jaren driemaal was verbrand en de burgerij daardoor zeer verarmd.

Keizer KAREL bestemde zijnen Zoon *Prins FILIPS van Spanje*, als Koning van dat rijk *FILIPS II* genoemd, tot zijnen opvolger in de regering over de Nederlanden. De Drenthenaren namen hem dientengevolge als hunnen toekomstigen Landsvorst of Erfheer aan, terwijl hij daarentegen ten jare 1550, door den toenmaligen Stadhouder *JAN VAN LIGNE, Graaf VAN AREMBERG*, onder eede liet beloven, dat hij hunne aloude regten en voorregten zoude eerbiedigen en handhaven.

Gedurende 's Keizers regering breidde de kerkhervorming zich verbazend uit, en hij, dweepziek van aard, hoe schrander hij ook anders mogt zijn, bezigde de strengste maatregelen, om zijne onderdanen tot volharding in het Roomsche Catholyke geloof te dwingen. Hij slaagde echter in deze zijne pogingen niet, en de spijt, welke hij daarover gevoelde, schijnt te hebben bijgedragen, om een door hem genomen besluit tot het doen van afstand zijner regering te verhaasten. Hij deed dien afstand in het jaar 1555.

Koning FILIPS II, de regering aanvaard hebbende en door de Drenthenaren als Heer van hun gewest gehuldigd zijnde, liet de gedane bevestiging hunner regten, voorregten en vrijheden in 1556 herhalen. Opgevolgde handelingen bewezen echter weldra, dat hij zich aan afgelegde beloften en eeden luttel stoorde. De lang ontworpen vereeniging van *Drenthe* met *Overijssel* konde niet worden verwezenlijkt, doch de Koning schijnt het voornemen te hebben gehad, om dit landschap uitéén te scheuren en bij gedeelten onder de aangrenzende gewesten te steken.

Aan den rijken edelman JAN VAN EWSSUM, Heer van den *Nijenoord* en van het Huis te *Roden*, werd toegezegd, dat, voor hem en zijne nakomelingen, de kerspellen *Norg*, *Roden* en *Roderwolde* (denkelijk met de onder *Groningerland* behorende eigendommen van den *Nijenoord* vereenigd,) tot eene vrije Heerlijkheid zouden worden gemaakt. Door geldelijke opofferingen gelukte het echter den Drenthenaren, in het jaar 1561, die toezegging weder ingetrokken te krijgen en het bestaan van hun gewest, in zijn geheel, als een afzonderlijk landschap te doen voortduren. Door dit voorval geleerd, hoe de Koning over *Drenthe* dacht, verzuimden de regering en de ingezetenen niet, telkens bij het inwilligen van gelden ten behoeve van den Vorst, door of namens hem de belofte tot instandhouding en handhaving hunner regten te doen vernieuwen. Het blijkt echter, dat eenige jaren later Koning FILIPS zijn plan, om *Drenthe* te versnipperen, nog niet had opgegeven.

Ten einde strengere kerkucht te kunnen doen houden, werd de Bisschop van *Utrecht* tot Aartsbisschop verheven en werden er Bisschoppen te *Haarlem*, *Middelburg*, *Deventer*, *Groningen* en *Leeuwarden* aangesteld. *Drenthe* werd bij het bisdom *Groningen* ingedeeld. Koning *FILIPS*, nog dweepzuchtiger dan zijn overledene vader en aangezet door de Geestelijkheid, liet de onroomschen bitterlijk vervolgen, ter dood brengen en hunne goederen verbeurd verklaren. Bovendien verdrukte hij de Nederlanders, omdat het meerendeel van hen hervormingsgezind was. Toen men te vergeefs had getracht, hem tot verzachting der vastgestelde vervolgingen tegen de Hervormden te bewegen, sloten vele voorname edelen een verbond van onderlinge bescherming tegen alle verdrukking, aan welks hoofd de toenmalige Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, *Prins WILLEM VAN ORANJE*, stond, die de hervormde leer beleed. In het jaar 1566. vervoegde een groot getal der leden van dit verbond zich bij de Algemeene Landvoogdes, *MARGARETHA VAN OOSTENRIJK*, *Hertogin VAN PARMA*, 's Konings natuurlijke Zuster, te *Brussel*, om de afschaffing der vervolgingen wegens geloofszaken te verzoeken. Zij werden echter afgewezen en met den naam van Bedelaars of *Geuzen* bestempeld, welken zij als leus en herkenningsteeken aannamen. Het volk, over die afwijzing in woede ontstoken, vernielde de beelden en versierselen in kerken en kloosters. Aan deze handeling, onder den naam van *Baeldstormerij* bekend, schijnt men zich in *Dren-*

the, alwaar alles voor het uiterlijke roomsch bleef, niet te hebben schuldig gemaakt.

Don FERDINAND ALVAREZ VAN TOLEDO, Hertog VAN ALVA, in plaats van de Hertogin VAN PARMA tot Landvoogd benoemd, trok met een talrijk leger uit *Spanje* naar de Nederlanden, om de ingezetenen te tuchtigen. Thans vormde zich eene geregelde partij tegen genoemden Landvoogd, aangevoerd door den Prins VAN ORANJE, die weldra gewapend tegen de Spanjaarden overstond, en overal woedde de oorlog, welke tachtig jaren heeft geduurd. De Graven LODEWIJK en ADOLF VAN NASSAU, broeders van den Prins, vielen in *Groningerland* en verschansten zich in en nabij het klooster *Heiligerlee*, niet ver van *Winschoten*. Op ALVA's bevel werden zij hier in 1568 aangevallen door *Drenthe's* Stadhouders, Graaf VAN AREMBERG, die echter geslagen werd en, even als Graaf ADOLF VAN NASSAU, in dit gevecht sneuvelde. Van nu af heerschte de grootste verwarring in *Drenthe*, dat veel leed van de Spanjaarden en van den Hertog VAN ALVA, die in gemeld jaar, met een geducht leger, eenen geruimen tijd te *Rolde* lag.

Beide partijen noodzaakten de Drenthenaren beurtelings tot zware opbrengsten en diensten. De Hertog vorderde van de Nederlanders den *honderdsten* penning der waarde van alle roerende goederen, en bovendien eene blijvende belasting van *tien* ten honderd op den verkoop van *los* en van *vijf* ten honderd op dien van *vast* goed. Dit deed overal de misnoegd-

heid ten top stijgen, doch *Drenthe* zweeg en kocht, ten jare 1570, die opbrengst en belasting voor *f* 24000 af, hoezeer ook de Drenthsche turf, waarop in *Overijssel* de zoogenaamde *turf-tol* werd geheven, bovendien eenige jaren vroeger was bezwaard met eene drukkende belasting, *turf-impost* genaamd, welke van zeer nadeeligen invloed op de verveeningen en ontginnigen in *Drenthe* was.

Het aanwezen van eenen Bisschop en van zijnen aanhang te *Groningen* werkte mede, om de openbare godsdienstoefening der Hervormden in *Drenthe* te weren. In 1573 werd het oude regt der Drenthenaren, volgens hetwelk zij, over geestelijke en kerkelijke zaken, niet voor eenig regter buiten *Drenthe* behoeften te verschijnen (*Jus de non evocando*), door Koning FILIPS nader bepaald en bevestigd.

Inwendig raakte het Bestuur van *Drenthe* in de war. Regterlijke en andere vergaderingen werden niet meer geregeld gehouden, en ieder handelde voor zich-zelf en in zijne eigene belangen. De Drost JARICH VAN BOTNIA werd verdrongen door EVERT VAN ENSSE en deze door CLAAS VAN BOURMANIA, die weder moest ruimen voor HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK, door de ingezetenen tot Drost gekozen en die, in afwachting der Koninklijke aanstelling, het drostambt voorloopig waarnam. *Drenthe* had eindelijk drie of vier Drosten te gelijk, waardoor de verwarring ten toppunt klom. De Stadhouder GEORG VAN LALAING, Graaf VAN RENNENBERG, bestuurde de Drenthsche zaken uit Gro-

ningen, VAN ENSSE uit *Lingen*, VAN BOURMANNA uit *Friesland*, DE VOS VAN STEENWIJK binnen *Drenthe*, waardoor niet zelden gelijktijdig bevelen werden uitgevaardigd, welke lijnrecht tegen elkander inliepen. Iedere Drost had zijnen aanhang, en ook VAN BOTNIA trachtte zich somtijds nog te doen gelden.

Inmiddels hadden eenige voornamen *Drenthe*-naren het dagelijksch bestuur over hun gewest opgevat, doch maar al te dikwerf druischten de belangen van den éenen tegen die van den anderen aan, hetwelk onderlinge verdeeldheid ten gevolge had. De adellijken voegden zich bijéén, de onadellijken deden hetzelfde, en zoo ontstonden van lieverlede twee staatsligchamen, de *Ridderschap* en de *Eigenersden* van *Drenthe*, waaruit later de Staten van dit landschap waren zamengesteld.

In 1576 sloten eenige noordelijke en zuidelijke gewesten een verbond, tot handhaving hunner regten en tot verdrijving der Spaansche krijgsheden uit de Nederlanden, doch dat verbond, de *Pacificatie van Gent* genaamd, waaraan ook *Drenthe* had deelgenomen, liep weldra te niet, door onderlinge onéénigheden. Door bewerking van PRINS WILLEM VAN ORANJE, kwam ten jare 1579 te *Utrecht* eene nadere vereeniging van eenige noordelijke provinciën tot stand, welke den naam van *Unie van Utrecht* verkreeg. Volgens hare instellingen zoude ieder gewest zijn eigen bestuur hebben en zouden afgevaardigden uit alle verbondene provinciën, onder de benaming van *Algemeene Staten* of *Staten-Ge-*

neraal, 's lands algemeene zaken regelen en besturen. *Drenthe's* Stadhouder, de Graaf VAN RENNENBERG, die éénstemming dacht met den *Prins* VAN ORANJE, raadde de *Drenthenaren* tot deelneming aan de nadere Unie aan, doch hêt meerendeel van hen was, denkelijk uit vrees voor de krijgsmagt der Spaanschgezinden, daartoe in het begin niet te bewegen. De *Drenthsche* edellieden en eenige aanzienlijke eigenërfden zetteden echter de zaak door, met het gevolg, dat het voormalige Graafschap *Drenthe* in de maand April 1580 als medebondgenoot in de Unie van *Utrecht* werd aangenomen en erkend. Hiermede sluit het vierde tijdvak.

VIJFDE TIJDVAR.

1580—1806.

Eenige dagen vóór dat *Drenthe* tot de nadere Unie toetrad, verliet de Graaf VAN RENNENBERG de zaak der vrijheid en bragt hij eerst *Groningen* en de *Ommelanden*, vervolgens *Drenthe* en daarna ook *Coevorden*, dat genomen en hernomen werd, weder aan de zijde van *Spanje*. De Drost HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK vlugtte, en regeringloosheid volgde in *Drenthe*, dat geene afgevaardigden meer

naar de vergadering der Staten-Generaal zond en daarom als van de Unie afgefallen werd aangemerkt. In 1581 overleed genoemde Graaf, dien de Spaansche Kolonel FRANÇOIS DE VERDUGO in zijne stadhoudersschappen, ook in dat over dit gewest, opvolgde.

Na RENNENBERG's afval werd *Drenthe*, dat jaren lang het tooneel des oorlogs bleef, geheel uitgemergeld. Door de wapenen aan de Spaansche zijde gehouden en tot zware diensten en opbrengsten genoodzaakt, werd het gelijktijdig door de Staatsgezinden als vijandelijk land behandeld, geplunderd en op ondragelijke schatting gesteld, voor welker voldoening bijzondere personen als gijzelaars werden weggevoerd. Intusschen valt niet te ontkennen, dat vele Drenthenaren de Spanjaarden toegedaan waren, en uit dien hoofde werd dan ook dit landschap in geen en deele door de Algemeene Staten en de Staatsgezinden ontzien.

De zaken der Spanjaarden gingen langzaam achteruit, en de toeneming van *Drenthe's* ongunstigen en onrustigen toestand hield daarmede gelijken tred. Het jaar 1591 was inzonderheid noodlottig voor dit gewest, omdat beide strijdende partijen destijds aldaar alles roofden en het onvervoerbare verbrandden en vernielden, waardoor vele ingezetenen naar elders moesten wijken. In dat jaar had DE VERDUGO, voor *Coevorden* beducht, eenige kerken en voornamen huizen in *Drenthe* laten versterken, ten einde *Prins MAURITS VAN ORANJE* en *Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU*, de aanvoorders der

Staatsche krijgsbenden, te bemoeijelijken, die dan ook *Drenthe* weder verlieten, zonder hun doel, de verövering van *Coevorden*, *Groningen* of *Steenwijk*, te hebben bereikt.

Het volgende jaar, 1592, was gelukkiger voor hen, want zij namen toen eerst *Steenwijk*, later *Ootmarsum* in, en belegerden vervolgens *Coevorden*, alwaar *Graaf* FREDERIK VAN DEN BERGHE en, onder hem de gewezen Drost EVERT VAN ENSSE het bevel voerde, bij afwezigheid van den Stadhouder DE VERDUGO. Deze, te *Emlenkamp* (*Bentheim*) gelegerd, trachtte de belegeraars bij nacht te overvallen, doch zijn voornemen was bekend geworden en hij werd genoodzaakt, met een verlies van 500 man aan dooden en gekwetsten terug te trekken. *Graaf* WILLEM LODEWIJK, in 1580 vóór *Coevorden* gewond, raakte bij deze gelegenheid weder licht gekwetst. Eenige dagen later wilde DE VERDUGO op nieuw het ontzet beproeven, doch in dien korten tusschentijd had *Coevorden* zich overgegeven, en de pogingen tot herövering, in 1593 en 1594 door hem aangewend, liepen mede vruchteloos af. In laatstgemeld jaar werd hij naar *Spanje* teruggeroepen en in zijne krijgsbediening door den *Graaf* VAN DEN BERGHE vervangen. Van dezen tijd af hield het gezag der Spanjaarden in *Drenthe* op. Nog in het zelfde jaar ging *Groningen* bij verdrag aan de Staatsgezinden over. Daarna begon men de zaken in *Drenthe* te regelen.

CASPAR VAN EWSSUM, Overste bij de Staatsgezinden, dadelijk na de in bezitneming van *Coevorden*

door *Prins* MAURITS VAN ORANJE, als Kapitein-Generaal van de Unie, met het bevel over die vesting en het kasteel aldaar belast, bleef dat bevel behouden, en HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK, die immer de zaak der vrijheid was getrouw gebleven en bij *Graaf* WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU in hooge achting stond, behield het Drostambt; doch de Staten-Generaal lieten volstrekt niet toe, dat de Drenthenaren, waarvan velen, ongeacht de scherpste vermaningen daartegen, steeds met DE VERDUGO hadden geheuld en bij voortduring de Spaanschgezinden genegen bleven, zich de geringste daad van gezag ten aanzien der regering van hun landschap aanmatigden.

Dit wekte groote verslagenheid en ontevredenheid tevens. De Drenthenaren zonden eenigen hunner naar 's *Gravenhage*, ten einde de handhaving van *Drenthe's* regten als Lid der Unie en tevens, van wege dat landschap, zitting ter vergadering van de Algemeene Staten en in de andere hooge Collegien te verzoeken; doch niets van dat alles werd ingewilligd en *Drenthe*, beschuldigd van zich van de Unie te hebben losgerukt, werd als overwonnen land beschouwd en als zoodanig aan het Gemeenebest gehecht. Vooral waren het de Staten van *Holland*, die tegen het verlangen der Drenthenaren ijverden.

Graaf WILLEM LODEWIJK, denkeliĳk op last van de Generaliteit, zorgde in het begin des jaars 1596 voor de benoeming van Etten en Schulten in *Drenthe*. In dat zelfde jaar kreeg hij van de Staten-Generaal zijne aanstelling als

Stadhouder van dit gewest, tot geene geringe grievē der ingezetenen, om dat de Staten der verschillende Provinciën hunne eigene Stadhouders kozen. Na vruchteloos betoog, dat alle aanstellingen van hen behoorden uit te gaan, besloten zij, tot handhaving der regten, hun bij de Unie verzekerd, de Generaliteit het hoofd te bieden. De gelegenheid daartoe deed zich spoedig op, want HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK moest wegens ouderdom worden vervangen. In laatstgemeld jaar benoemden de Drenthēnaren zijnen zoon COENRAAD tot hunnen Drost, en de Generaliteit bewaarde daarover het stilzwijgen, doch niet in 1598, toen COENRAAD overleed en zijn broeder REINT of REINOLD in zijne plaats werd aangesteld. Die benoeming ging niet door; in 1599 werd CASPAR VAN EWSSUM door de Staten-Generaal met het drostambt beschenken.

Door de zorg van den Stadhouder, werd in 1598 de kerkhervorming in *Drenthē* ingevoerd. Dit werk, dat spoedig afliep, vond alleen tegenkanting bij den Heer der Heerlijkheid *Ruinen*, HENDRIK VAN MUNSTER, die als een vriend van DE VERDUGO en de Spaanschgezinden bekend was, doch voor den Stadhouder moest buigen. Het geheele gewest was weldra het hervormde kerkgenootschap toegedaan. In 1601, 1602 en 1603 werden de twee Drenthēsche Kloosters, te *Assen* en *Dikninge*, opgeheven en de geestelijke goederen door het wereldlijk bestuur van *Drenthē* aangeslagen.

In die zelfde jaren heerschte de grootste twee-

spalt tusschen de op de Generaliteit ontevredene Drenthenaren onderling, over de inrigting van het landschaps-bestuur. In 1600 werd een Collegie van Gedeputeerden benoemd, tot beheer der middelen en belastingen. Dit Collegie, waarin de Drost geene zitting had en dat tegen zijnen zin was daargesteld, ging zijne magt te buiten, waarover de hoogstloopende geschillen ontstonden, tusschen de edelen, welke het Collegie toegedaan waren, en de eigenerfden, bij wie de Drost zich aansloot. Met dezen twist stond in verband de vordering der edelen, om, als de *Ridderschap* van *Drenthe* uitmakende, de helft der stemmen op de Landsdagen of Staten-vergaderingen te hebben. Bij dat alles kwam, dat het meerendeel der eigenerfden, door de Schulden opgezet, weigerachtig was, den Koning van *Spanje* af te zweren en den eed van trouw aan de Generaliteit te doen. De zoodanigen, mitsgaders de Schulden, werden toen door de Ridderschap en de Gedeputeerden van de Landsdagen geweerd, en inwendig was *Drenthe* in vollen opstand.

Dit duurde tot 1603. Thans legden velen den gevorderden eed af en in dat jaar werd door de Staten-Generaal bepaald, dat *Drenthe* door *Ridderschap* en *Eigenerfden* zoude worden vertegenwoordigd, dat de Ridderschap 1 stem de Eigenerfden 2 stemmen op de Landsdagen zouden hebben, en dat het dagelijksch bestuur bij een Collegie van *Drost en Gedeputeerde Staten* zoude zijn. Hiermede waren de zaken geregeld, en weldra kwam alles tot rust.

Het *Landregt* van FREDERIK VAN BLANKENHEIM voldeed, na verloop van twee eeuwen, niet meer aan den eisch des tijds. Het werd daarom afgeschaft en vervangen door een *Landregt van Drenthe*, in 1614 door Ridderschap en Eigen-erfden vastgesteld.

In 1626 ontwierp de *Baron* ROELOF VAN ECHTEN het plan, om 5000 morgen veen, onder *Echten* en *Zuidwilde*, te doen ontgronden. Het Landschaps-bestuur schonk hem in gemeld jaar het burgerlijk gezag en de regtsspraak in eersten aanleg over en tusschen de personen, welke zich op die veenen, voor zooveel die onder *Echten* behoorden, zouden nederzetten, waardoor de *Heerlijkheid Echten*, of *Jurisdictie van den Huize Echten*, is ontstaan. Op gemelde veenen is *Hoogeveen* gesticht. Het gedeelte van dit kerspil, dat onder de heerlijkheid behoorde, werd *Echtens-Hoogeveen* genoemd.

Zeven jaren later werd een gedeelte veenen onder *Diever*, destijds grootendeels ontgonnen, tot eene heerlijkheid verheven, onder den naam van de *Heerlijkheid Hoogersmilde*, waarmede ADRIAAN PAUW, Ridder, Heer van *Heemstede*, werd beschonken door de Staten van dit Gewest, denkelijk omdat hij, in zijne betrekking van Raadpensionaris van *Holland*, de Drenthenaren van dienst konde zijn in het verkrijgen van zitting in de hooge lands-vergaderingen; waarop zij onvermoeid bleven aanhouden.

Omstreeks dezen tijd begon men eenige

veenen onder *Gasselte* te ontgronden en langs de *Hunze* of *Oos termaersche Vaart* af te voeren. Al spoedig vestigden zich zooveel inwoners op de afgeveende gronden, dat aldaar een nieuw kerspil werd gevestigd, waaraan de naam van *Gasselter-nijveeen* werd gegeven.

De Heerlijkheid *Ruinen* was steeds beschouwd als niet tot *Drenthe* te behooren. Hierover was sedert meer dan 60 jaren een regtsgeding gevoerd, doch bij eene overeenkomst, ten jare 1654 gesloten, werd uitgemaakt, dat die heerlijkheid op Drenthsch grondgebied was gelegen, en wijders bepaald, dat aldaar het *Landregt van Buddinge- en Haakswold* van 1428 door het Drenthische Landregt zoude worden vervangen, doch dat de Heer van *Ruinen*, zoo daar als te *Ruinerwold*, wat burgerlijke zaken betraf, in eersten aanleg regt zoude spreken. Door deze schikking konde die Heer als Riddermatige op den Drenthschen Landsdag verschijnen, hetwelk hij vroeger niet had kunnen doen.

Over buitenlandschen overlast hadden de Drenthenaren niet te klagen, vóór het jaar 1672, toen, zoo als uit de geschiedenis des Vaderlands genoegzaam bekend is, de Bisschop van *Münster* met een talrijk leger in *Drenthe* viel, *Coevorden* veroverde en *Groningen* belegerde, doch aldaar het hoofd stiet en tot terugtrekken werd genoodzaakt, vooral door den moed en het beleid van den Bevelhebber der laatstgemelde stad, CAREL RABENHAUPT, *Baron van Sucha*, wiens krijgsbenden, voorgelicht en geleid door

MEINDERT VAN DER THYNEN, Schoolmeester te *Coevorden* en tevens bekwaam Vestingbouwkundige, die in dat zelfde jaar deze vesting heróverden, tot onherstelbaar verlies voor den Bisschop, die te vergeefs in 1673 *Coevorden* poogde te hernemen en weldra, met schande beladen, naar *Munster* moest terugkeeren, en tot onverwelkbare eer van VAN DER THYNEN en eenige anderen, die door de Algemeene Staten op eene schitterende wijze werden beloond, terwijl RABENHAUPT, als een blijk van erkentenis voor zijne gedane diensten, door hen met het Drostambt van *Drenthe* werd beschonken, dat zij, zonder eenige reden, HENDRIK MUNSTER WILHELM VAN BERNSAW, *Heer van Ruinen*, die door de Staten van *Drenthe* was aangesteld, ontnamen, en die het, ongeacht alle vertoogen over hem aangedaan onrecht, niet terug bekwam dan na het overlijden van RABENHAUPT, in 1675.

Deze was de laatste Drost van *Drenthe*, welken de Staten-Generaal benoemden. Dit werd vervolgens door Ridderschap en Eigenerfden van *Drenthe* gedaan, terwijl inmiddels ten jare 1668 met de Staten van *Overijssel* was overeengekomen, dat die provincie van de zeven Drossten er twee ter benoeming zoude kunnen voordragen. *Overijssel* had aanspraak gemaakt op recht tot mede-begeving van het Drenthsche Drostambt, naar aanleiding van de oude bepaling, krachtens welke de Kasteleins van *Coevor-*

den, tevens Drost en van *Drenthe*, Sallanders, of Drentheparen moesten zijn.

Na het vertrek der Munsterscheer volgden rustige tijden. In 1713 werd een nieuw Landregt, in 1730 eene nieuwe kerken-orde voor *Drenthe* vastgesteld. Beide stukken werden in druk uitgegeven. Vroeger was zulks niet geschied. De eerste kerken-orde dagteekende van 1638.

In het jaar 1748, toen overal zooveel beweging heerschte, welke niet bedaarde vóór dat *Prins WILLEM IV VAN ORANJE* tot Erfstadhouder over alle gewesten was verklaard, was het ook onrustig in *Drenthe*, alwaar het volk zamenkam en de regering dwong, niet alleen tot de verheffing van genoemden Vorst tot het erfstadhouderschap, maar ook tot het daarstellen van verschillende veranderingen in den toenmaals bestaanden staat van zaken. Daar alles werd ingewilligd, had men niet hier, zoo als wel elders, eenig ongeluk te betreuren.

Deze onlusten werden door rust in *Drenthe* en door welvaart onder alle standen opgevolgd. Bevolking en ontginning namen toe en op voordragt van *WOLTER HENDRIK HOFSTEDE*, eerst Klerk, later Raad en Secretaris van *Drenthe*, besloten de Staten van dit gewest, de uitgestrekte veenen in de marken van *Halen* en *Witten* aan de snede te brengen, ook om langs dien weg de bevolking te vermeerderen. In het jaar 1767 werd een plan voor die verveening vastgesteld; in 1771 en vervolgens werden de bedoelde veengron-

den, welke het Landschap van de vroegere kloosters te *Assen* en te *Dikninge* had verkregen, op gunstige voorwaarden aan bijzondere personen verkocht; gelijktijdig werd, voor den afvoer van turf uit deze nieuwe veenderij, welke den naam van *Smilde* droeg, de zoogenaamde Smildingervaart of Drenthsche Hoofdvaart gegraven, en ten gevolge van dat alles is de welvarende veenstreek ontstaan, welke thans de gemeente *Smilde* wordt genaamd.

In het jaar 1768 kochten de Staten van *Drenthe* de heerlijke regten over *Ruinen* en *Ruinerwold*. Daar echter de ingezetenen van die beide dorpen verlangden, dat zij niet als gewone kerspillen bij *Drenthe* zouden worden ingedeeld, bleef de heerlijkheid bestaan, met bepaling, dat de tijdelijke Drost, namens het Landschap en als vertegenwoordiger daarvan, Heer van de Heerlijkheid *Ruinen* en *Ruinerwold* zoude zijn.

Nog eenige jaren gingen rustig voorbij, maar daarna werden er velen in Nederland gevonden, die over de handelingen van den Erfstadhouder en van de regering ontevreden waren en naar verandering haakten. Deze, *Patriotten* genaamd, vormden eene geduchte partij, welke in 1786 gewapend overstond tegen de andersdenkenden, die zich *Prins- of Oranjegezinden* noemden. In dat jaar streken Nederlanders tegen Nederlanders en stroomde er burgerbloed. Ook *Drenthe* was in twee partijen verdeeld, en in het volgende jaar 1787 bestonden hier oneenigheden over en ontevredenheid tegen het Bestuur, zoodat eene in dat jaar gehouden

Staten-vergadering, op welke door de ontevreden en over de wijze van stemming werd getwist, vruchteloos afliep. Pruisische wapenen herstelden in 1788 de rust, en de patriottische partij, hevig vervolgd, delfde het onderspit, doch was alleen gefnuikt, niet vernietigd.

Ten jare 1791 werd het Drenthsche Landrecht te *Coevorden* ingevoerd en die stad, als een gewoon kerspil, bij het Dingspil *Zuidenveld* ingelijfd.

Frankrijk, waarheen onderscheiden Nederlanders, voor de Pruisen vluchtende, in 1788 de wijk hadden genomen, vernietigde in het volgende jaar het Koningschap, dat vervangen werd door eene volksregering, welke de snoodste gruwelen bedreef, den ongelukkigen Koning **LODEWIJK XVI** liet onthoofden en, door de bedoelde Nederlanders aangezet, hare krijgsbenden naar hier zond, om de onderliggende partij de hand te bieden. Deze ondersteunde de Franschen, welke in het begin des jaars 1795 alle provinciën overheerden, terwijl inmiddels de Erfstadhouder, *Prins WILLEM V VAN ORANJE*, naar *Engeland* was gevlugt. Thans kwam er eene geheele omwenteling tot stand, en onder de leus van *vrijheid, gelijkheid en broederschap* werd, door de patriottische partij en door Franschen invloed, het Gemeenebest in eene *Bataafsche Republiek* herschapen.

In alle gewesten, ook in *Drenthe*, werd nu het gezag gesteld in handen van Vertegenwoordigers des volks, *Representanten* genaamd. Het Collegie van Drost en Gedeputeerden werd ver-

vangen door ~~eenige Gecommitteerde~~ *Representanten* en de afgezette Drost werd door eenen *President van Coevorden en Drenthe* opgevolgd.

Slechts drie jaren hield deze staat van zaken stand. Ten gevolge eener staatsregeling van 1798, welke de Bataafsche Republiek tot een ondeelbaar geheel vormde, verloor *Drenthe* zijn zelfstandig bestaan, vermits het destijds vereenigd werd met *Overijssel*. *Drenthe's* kostbare bezittingen, domeinen en veenen gingen hierbij verloren, om de domeinen der Republiek te vermeerderen. Genoemde twee gewesten maakten gezamenlijk het zoogenaamde *Departement van den Ouden Yssel* uit. In 1802 werd er op nieuw een Drost van *Coevorden en Drenthe* aangesteld, ofschoon dit gewest steeds tot genoemd Departement bleef behooren.

Dit duurde tot 1805, toen de Republiek eene nieuwe staatsregeling verkreeg en *Drenthe* zijne zelfstandigheid terug bekwam. Dit gewest werd nu, behalve door den Drost, in het burgerlijke door een *Landschaps-Bestuur*, in het geldelijke door eenen *Raad van Financien* beheerd.

In het volgende jaar werd de Bataafsche Republiek, onder de benaming van *Koninkrijk Holland*, tot een constitutioneel Koninkrijk verheven, ten behoeve van *Prins LODEWIJK NAPOLEON*, broeder van *NAPOLEON BONAPARTE*, eerst Consul der Fransche Republiek, sedert 1804 Keizer der Franschen. Die verheffing maakte een einde aan de Republikeinsche regering in Nederland en in *Drenthe* tevens.

ZESDE TIJDVAR.

1806—1814.

Prins LODEWIJK NAPOLEON aanvaardde de Koninklijke regering over *Holland* in hetzelfde jaar 1806, en bij de destijds gegevene constitutionele wetten bleef de zelfstandigheid bewaard van *Drenthe*, dat alsnu een der acht Departementen uitmaakte, waarin het Koninkrijk *Holland* was verdeeld.

Keizer NAPOLEON voerde, met den besten uitslag, oorlog in bijna geheel *Europa*, waaraan ook de Hollanders, als bondgenooten der Fransen, moesten deelnemen. Koning LODEWIJK bevoordeelde den handel en maakte zich weldra bij zijne onderdanen bemind, doch daar zijne verrigtingen zijnen keizerlijken broeder mishaagden, die hem vernederende woorden toevoegde, deed hij in 1810 afstand van zijnen troon. De Keizer liet toen de acht Hollandse Departementen bij het Fransche Keizerrijk inlijven.

Door deze gebeurtenis verloor *Drenthe* op nieuw zijne zelfstandigheid, en het werd, onder de benaming van *Arrondissement Assen*, ingelijfd bij het als toen gevormde Fransche Departement van de *Wester-Eems*, uit *Drenthe*, *Groningen* en een gedeelte van *Oostfriesland* zamengesteld. Met den aanvang van het jaar 1811 werden overal de Fransche wetten en ver-

ordeningen ingevoerd, en kreeg *Drenthe*, nu het Arrondissement *Assen*, eenen Onderprefect, die aan den Prefect te *Groningen* ondergeschikt was. De eerste Onderprefect was Mr. JOHANNES ENGELBERG, die op zijn verzoek in 1812 aftrad en alstoen door Mr. COENRAAD WOLTER ELLENTS HOFSTEDE werd opgevolgd.

Hoogst ongelukkig was destijds de toestand der Nederlanders, die, behalve aan NAPOLEON'S drukkende regering, zich aan Fransche wetten, taal, zeden en gewoonten moesten gewennen. Het is hier echter de plaats niet, daarover in het breede uit te weiden.

NAPOLEON verklaarde den oorlog aan *Rusland*. In 1812 drong hij dat rijk binnen, doch op dezen togt verloor hij bijna geheel zijn leger van 600,000 man, waartoe ook de Hollandsche Departementen hunne aandeelen hadden moeten leveren. In het volgende jaar sloten bijna alle Europesche Vorsten, die hij vernederd en beleedigd had, een verbond tegen hem, en weldra was Nederland door krijgslieden van de Verbondene Mogendheden bezet, en Keizer NAPOLEON met zijn toenmalig leger binnen *Frankrijk's* oude grenzen teruggedrongen. In het laatst van 1813 werd eene voorloopige regering over Nederland ingesteld, met den *Prins VAN ORANJE*, zoon van wijlen den voormaligen Stadhouder, als Souverein Vorst, aan het hoofd. *Drenthe* bleef vooreerst bij het Departement van de *Wester-Eems* behooren, dat nu door *Commissarissen* werd bestuurd. De

Onderprefect verkreeg den titel van Commissaris in het Arrondissement Assen.

De vesting Coevorden bleef intusschen nog in het bezit der Franschen. In het voorjaar van 1814 trokken de Verbondene Mogendheden met hunne legers in *Parijs*. NAPOLEON deed afstand van zijn rijk, doch behield den titel van Keizer en vertrok naar het eiland *Elba*, dat hem tot verblijfplaats was aangewezen. In Mei van laatstgemeld jaar werd *Coevorden* bij verdrag door de Franschen ontruimd, waardoor eindelijk ook die vesting onder Nederlandsch gezag terugkeerde.

ZEVENDE TIJDVAR.

1814—1851.

Bij eene in Maart 1814 vastgestelde Grondwet voor de *Vereenigde Nederlanden*, werd *Drenthe*, dat zijne zelfstandigheid terugkreeg, met andere gewesten gelijk gesteld. Met den titel van *Gouverneur*, werd Mr. PETRUS HOFSTEDE, vroeger Landdrost van *Drenthe*, aan het hoofd van het bestuur in dit *Landschap* geplaatst. In Maart van het volgende jaar 1815, werd het *Koninkrijk der Nederlanden* gevormd, uit de Vereenigde en de Belgische Nederlandsche gewesten. Over dat rijk aanvaardde de Sou-

vereine Vorst de Regering, met den titel van *Koning der Nederlanden en Graot-Hertog van Luxemburg*. Omstreeks denzelfden tijd keerde NAPOLEON, met eene geringe krijgsmagt, van *Elba* naar *Frankrijk* terug, dat hem dadelijk op nieuw als Keizer aannam. Oogenblikkelijk vatteden de Verbondene Mogendheden de wapenen weder tegen hem op, en in eenen bloedigen veldslag, nabij *Waterloo* geleverd, werd zijn léger vernield. Hij gaf zich toen over aan de Engelsen, welke hem op het eiland *St. Helena* gevangen hielden. Door NAPOLEON's tweeden val keerde de vrede in *Europa* terug, en werd het bestaan van het Koningrijk der Nederlanden bestendigd.

Gedurende 15 jaren bleef de vrede ongestoord. Nederland bloeide door handel en scheepvaart, en ook in *Drenthe*, dat zich al meer en meer ontwikkelde, mogt men zich over voorspoed verheugen. In dat alles deelden de zuidelijke gewesten des Rijks in ruime mate, doch aldaar heerschte van af 1815 ontevredenheid, welke dagelijks was toegenomen en ten jare 1830 in eenen hevigen opstand losbrak, welke de afscheiding van *België*, de oprigting van het Koningrijk der Belgen en eenen negenjarigen oorlog ten gevolge heeft gehad. *Drenthe* heeft in alle daaruit gesprotene lasten mede gedragen en, in 1830 en volgende jaren, niet minder dan andere provinciën, van zijne trouw aan Koning en Vaderland doen blijken.

De Gouverneur Mr. P. HOFSTEDÉ, in 1832, wegens vergevorderden ouderdom, op zijn verzoek ontslagen, werd alstoen in zijne betrek-

king door Mr. DANIEL JACOB VAN EWYCK van *Oostbroek en de Bildt* opgevolgd. Met den aanvang van 1840 naar *Noord-Holland* verplaatst zijnde, werd deze vervangen door JAN DIRK *Graaf* VAN RECHTEREN van *Ahnem*, die nog in hetzelfde jaar als Gouverneur naar *Overijssel* overging, en daardoor zijne plaats in *Drenthe* aan *Jonkhr.* FRANÇOIS VAN HARENCARSPÉL ECKHARDT inruimde. In hetzelfde jaar deed *Koning* WILLEM I afstand van zijnen troon, en werd Hij door zijnen zoon *Koning* WILLEM II opgevolgd.

In 1842 overleed *Jonkhr.* VAN HARENCARSPÉL ECKHARDT, in wiens plaats Mr. LODEWIJK NAPOLEON *Graaf* VAN RANDWIJCK werd aangesteld, die, in 1846 naar *Gelderland* verplaatst zijnde, destijds is opgevolgd geworden door Mr. JAN ARENT GODERT *Baron* DE VOS VAN STEENWIJK van den *Havixhorst*, die thans nog (December 1851,) als *Commissaris des Konings*, aan het hoofd van het bestuur in *Drenthe* staat.

Het jaar 1848 deed zich door onrustige bewegingen in bijna geheel *Europa* kennen, ook in sommige gewesten van ons Vaderland, hoezeer in betrekkelijk geringe mate; doch in *Drenthe* bleef de grootste rust en bedaardheid heerschen. In dat jaar werd Nederlands grondwet gewijzigd en op eenen meer vrijzinnigen voet ingerigt. Ook daarbij is het bestaan van *Drenthe* als eene afzonderlijke provincie erkend gebleven.

In het volgende jaar, 1849, overleed *Koning* WILLEM II, die door zijnen zoon, *Koning* WIL-

LEM III, is opgevolgd. In het tweede jaar zijner regering werd vergunning verleend tot het verbeteren en verlengen der Hoogeveensche Vaart, waardoor de weg is geopend tot ontginning en afvoer van duizenden bunders kostbare veenen, in het zuid-oostelijke gedeelte van *Drenthe* gelegen, en tot meerderen bloei der ontlukende en zich thans met snelheid ontwikkelende provincie, welke bloei nog belangrijk zal toenemen, indien genoemde vaart ten eenigen tijde met de rivier *de Eems* mogt worden vereenigd, en daardoor een nieuwe waterweg tusschen *Nederland* en *Duitschland* werd daargesteld. Met dankbaarheid erkennen de Drenthenaren de goede vooruitzichten, welke door die vergunning voor hen zijn geopend, en door hen wordt dan ook aan den tegenwoordigen Koning gelijke genegenheid, eerbied en liefde toegedragen, als zij wijlen Zijnen Vader en Grootvader steeds toedroegen. Dat zij daarbij volharden! Dat zij steeds dankbaar het goede erkennen, door de *Vorsten VAN ORANJE* in en voor *Drenthe* gesticht! De Algoede geve het, schikke alles ten goede en doe steeds deze provincie in ontwikkeling toeneemen, opdat zij éénmaal worde wat zij eigenlijk worden kan!!

NAAMLIJST

DER

BISSCHOPPEN VAN UTRECHT,

met vermelding der jaren van hun bestuur.

WILLEBRORD	696 tot 739.
BONIFACIUS	739 — 755.
GREGORIUS	755 — 776.
ALBERIK	776 — 784.
THEODARD	784 — 790.
HARMOCARIUS	790 — 806.
RIKFRIED	806 — 828.
FREDERIK I	828 — 838.
ALFERIK	838 — 845.
LUDGER	845 — 854.
HUNGAR, HUNGERUS	854 — 876.
ODILBOLD	876 — 899.
EGILBOLD	900.
RADBOD	901 — 918.
BALDERIK	918 — 977.
VOLKMAR	977 — 990.
BOUDEWIJN I	990 — 994.
ANSFRIED	994 — 1010.
ADELBOLD	1010 — 1027.
BERNULF	1027 — 1054.
WOLLEM I	1054 — 1076.
COENRAAD	1076 — 1100.
BURCHARD	1100 — 1112.
GODEFRID	1112 — 1127.
ANDRIES (van Kuik)	1127 — 1139.
HERBERT (van Bierum)	1139 — 1150.
HERMAN (van Hoorne)	1150 — 1156.

GODFRIED (<i>van Rheenen</i>)	1156 tot 1178.
BOUDEWIJN II (<i>van Holland</i>)	1178 — 1196.
ARNOLD of ARENT I (<i>van Iseburg</i>)	1196.
DIRK I (<i>van Holland</i>)	1196 — 1197.
DIRK II (<i>van der Aare</i>)	1198 — 1212.
OTTO I (<i>van Gelder</i>)	1212 — 1215.
OTTO II (<i>van der Lippe</i>)	1215 — 1227.
WILLEBRAND (<i>van Oldenburg</i>)	1227 — 1233.
OTTO III (<i>van Holland</i>)	1233 — 1249.
GOZEWIJN (<i>van Amstel</i>)	1249 — 1251.
HENDRIK I (<i>van Vianden</i>)	1251 — 1267.
JOHANNES of JAN I (<i>van Nassau</i>)	1267 — 1287.
JOHANNES of JAN II (<i>van Zyrik</i>)	1287 — 1296.
WILLEM II (<i>van Mechelen</i>)	1296 — 1301.
GUIDO of GUY (<i>van Henegouwen</i>)	1301 — 1317.
FREDERIK II (<i>van Zyrik</i>)	1317 — 1322.
JACOBUS of JACOB I (<i>van Oudshoorn</i>)	1322 — 1323.
JOHANNES of JAN III (<i>van Diest</i>)	1323 — 1341.
NICOLAAS (<i>de Caputis</i>)	1341 — 1342.
JOHANNES of JAN IV (<i>van Arkel</i>)	1342 — 1364.
JOHANNES of JAN V (<i>van Vernenburg</i>)	1364 — 1371.
ARNOLD of ARENT II (<i>van Hoorne</i>)	1371 — 1377.
FLORES (<i>van Wevlikhoven</i>)	1379 — 1398.
FREDERIK III (<i>van Blankenheim</i>)	1398 — 1423.
ZWEDER (<i>van Kullenburg</i>)	1423 — 1430.
RUDOLF of ROELOF (<i>van Diepholt</i>)	1430 — 1455.
GYSBRECHT (<i>van Brederode</i>)	1455 — 1456.
DAVID (<i>van Bourgondie</i>)	1456 — 1497.
FREDERIK IV (<i>van Baden</i>)	1497 — 1516.
FILIPS (<i>van Bourgondie</i>)	1517 — 1524.
HENDRIK II (<i>van Beijeren</i>)	1524 — 1528.
WILLEM III (<i>Enkevoort</i>)	1528 — 1534.
GEORG (<i>van Egmönd</i>)	1534 — 1561.
FREDERIK V (<i>Schenck van Tautenburgh</i>)	1561 — 1580.
De laatste werd tevens Aartsbisschop van <i>Utrecht</i> , toen	
de nieuwe bisdommen van <i>Haarlem</i> , <i>Middelburg</i> , <i>Groningen</i> ,	
<i>Leeuwarden</i> en <i>Deventer</i> werden ingesteld en	
<i>Utrecht</i> tot een Aartsbisdom werd verheven.	

N A A M L I J S T

der personen, welke onder verschillende benamingen,
voornamelijk onder die van

**BURGGRAVEN, SLOTVOOGDEN OF KASTELEINS
VAN COEVORDEN EN AMBTMANNEN OF
DROSTEN VAN DRENTHE,**

aan het hoofd van het bestuur in dat Gewest hebben gestaan.

—
Onder de Bisschoppen van Utrecht.

ROELOF of RUDOLF, Kastelein van
Coevorden 1141—1144.

LUDOLF VAN BIERUM 1144 en later.

Misschien zijn er twee van deze
naam geweest.

RUDOLF VAN COEVORDEN II 1178 en later.

Zijn leen werd waargenomen
door zijn' stiefvader

FLORIS VAN VORENBORCH, in 1187 en later;
doch, deze daarvan ontzet zijn-
de, door

GIJSBRECHT VAN POSTEKEIN,
omstreeks 1190—1194,
en vervolgens door

OTTO Graaf VAN BENTHEIM, in 1194—1195.

VOLKER VAN COEVORDEN, broeder
van **RUDOLF II** 1195.

Hij stond in dat zelfde jaar het
leen af aan zijnen zoon **RUDOLF**,
hierna volgende. Bij deze gele-
genheid werd het Drostambt van
Drenthe, tot dus ver met het Kas-
teleinschap van *Coevorden* ver-
eenigd geweest, daarvan afge-
scheiden, en het Schultambt van

Drenthe ingesteld, waarmede de Heeren van *Eelde* erfelijk werden beschonken.

RUDOLF VAN COEVORDEN III 1195 — 1229.

Hij werd in 1228 van zijn leen onteet, waarmede alstoen beschonken werd

ETLARD VAN BENTHEIM, die het in 1228 en 1229

bezeten heeft, doch verdreven werd door **RUDOLF**, die, na in 1229 in het leen hersteld te zijn, in dat jaar werd vermoord.

FREDERIK VAN COEVORDEN, broeder van **RUDOLF III** 1231 en 1232.

Hij nam het Kasteleinschap waarvoor zijne ouderlooze nicht, het eenig nagelaten kind van **RUDOLF III**.

HENDRIK VAN BORCULO, Burggraaf van *Coevorden*, door zijn huwelijk met **FREDERIK's** gemelde nicht 1232 — 1263.

Na zijn overlijden werd het kasteel te *Coevorden* door den Bisschop te bewaren gegeven aan

GERRIT OLENKE, **HAKKE VAN**

DEN HARDENBERGH, **NICOLAAS**

BOUDEKIJNSZOOM en **ROELOF**

OLENKE, Ridders, gedurende 1263 en later.

HENDRIK VAN BORCULO II 1275 en later.

REYNOLD I VAN BORCULO EN VAN COEVORDEN 1285 en later.

REYNOLD II VAN COEVORDEN 1315 en later.

REYNOLD III, eerst Slotvoogd, in 1347 en vervolgens Heer van *Coevorden* 1344 — 1368.

JOHAN, Heer van *Coevorden* 1368 en later.

REYNOLD IV, Heer van *Coevorden* 1382 — 1395.

ZWEDER VAN HEKEREN, *geheeten*
VAN RECHTEREN, Kastelein en
Ambtman of Drost van *Coevorden*
en *Drenthe* 1395 — 1404.

FREDERIK VAN HEKEREN, *geheeten*
VAN RECHTEREN 1404.

Hij werd ook FREDERIK VAN
DER ESE genaamd, en was een
broeder van ZWEDER.

JOHAN VAN BUCKHORST 1405 — 1412.

Hij was tevens Rentmeester
over de Heerlijkheid *Coevorden*
en het Land van *Drenthe*.

HERMAN VAN HAERSOLTE OF VAN
HAERST 1412 — 1416.

DERK VAN VOERST 1416 — 1420.

FREDERIK VAN HEKEREN, *geheeten*
VAN RECHTEREN, ZOON VAN ZWE-
DER 1420 — 1432.
en later.

Hij deed afstand ten behoeve
van zijnen broeder

ZEGHER VAN HEKEREN, *geheeten*
VAN RECHTEREN, overleden in 1442.

ADOLF of ALEPH VAN HAREN 1442 — 1450.

WOLTER STELLING 1450 — 1471.

JAN of JOHAN STELLING, ZOON VAN
WOLTER 1471 — 1499,

ADOLF of ALEPH VAN RECHTEREN 1499 — 1505.

Hij zag zich gedrongen, in
laatstgemeld jaar afstand van
zijne betrekkingen te doen.

ROELOF VAN MUNSTER, Heer van
Ruinen 1505 — 1512.

In het jaar 1512 deed hij af-
stand, doch later, zich oproerig
gedragen hebbende, moest hij
naar *Oostfriesland* vlugten, al-
waar hij overleed.

ADOLF of ALEPH VAN RECHTEREN,	
voor de tweede keer	1512 en 1513.
EVERWIJN Graaf van <i>Bentheim en</i>	
<i>Steinfürth</i>	1518 — 1516.
HARM VAN DEN CLOOSTER	1516 en later.
FREDERIK VAN TWICKELO	1518 — 1522.

Onder KAREL VAN EGMOND, Hertog van Gelder.

JOHAN VAN SELBACH, Maarschalk	
van den Hertog	1522 — 1536.

Onder Keizer KAREL V en Koning FILIPS II.

GEORG ECHENCK VAN TAUFEN-	
BURGH	1536 — 1540.

Hij liet zijne betrekkingen
waarnemen door

COENRAAD of COERT DE VOS	
VAN STEENWIJK	1536 — 1538.

KARST VAN OLDHUIS.	1538 en 1539.
----------------------------	---------------

REYNOLD VAN BOURMANIA,	1539 en 1540.
----------------------------------	---------------

REYNOLD VAN BOURMANIA	1540 — 1557.
ENGELBERT VAN ENSSE	1557 — 1567.
JARICH VAN BOTNIA	1567 — 1576.
EVERT VAN ENSSE.	1576 — 1579.
CLAAS VAN BOURMANIA.	1579 — 1580.
HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK	1580 — 1592.

Onder de Republiek.

HENDRIK DE VOS VAN STEENWIJK	1592 — 1596.
COENRAAD DE VOS VAN STEENWIJK	1596 — 1598.

REYNOLD DE VOS VAN STEEN-	
WIJK, benoemd in	1598

door de Drenthenaren, is door
de Staten-Generaal niet als Drost
toegelaten of erkend.

CASPAR VAN EWSSUM tot den Nyen-	
oord, onder den titel van Drost	
van Coevorden en Drenthe	1599 — 1639.
ROELOF VAN ECHTEN tot Echten	1639 — 1643.
RUTGER VAN DEN BOETZELAAR	
tot Toutenburg	1643 — 1668.

HENDRIK MUNSTER WILHELM VAN BERNSAW, <i>Heer van Ruinen enz.</i> ,	1668 — 1673.
CAREL RABENHAUPT, <i>Baron van SUCHA</i>	1673 — 1675.
HENDRIK MUNSTER WILHELM VAN BERNSAW, <i>Heer van Ruinen enz.</i> , voor de tweede keer	1675 — 1681.
JOHAN VAN WELVELDE tot <i>Ooster- broek</i>	1681 — 1682.
ELBERT ANTON <i>Baron van PAL- LANDT</i>	1685 — 1701.
ROELOF <i>Baron van ECHTEN tot Echten</i>	1701 — 1735.
NICOLAAS HERMAN <i>Baron van ECHTEN, genaamd van DONGEN, tot Entingen</i>	1735 — 1743.
CORNELIS VAN DONGEN tot de <i>Klenke</i>	1743 — 1748.
ALEXANDER CAREL <i>Graaf van HEIDEN tot den Dam</i>	1748 — 1776.
SIGISMUND PIETER ALEXANDER <i>Graaf van HEIDEN tot Entingen</i>	1776 — 1795.
Deze, bij de staatsomwente- ling van 1795 ontzet zijnde, werd opgevolgd door	
CAREL DE VOS VAN STEENWIJK, onder de benaming van <i>President van Coevorden en Drenthe</i>	1795 — 1798.
SIGISMUND PIETER ALEXANDER VAN HEIDEN, voor de tweede keer, onder de benaming van <i>Drost van Coevorden en Drenthe</i>	1802 — 1806.
GODERT WILLEM DE VOS VAN <i>STEENWIJK van den Havixhorst</i>	1806 — 1807.

Onder de Fransch-Koninklijke regering.

Mr. PETRUS HOFSTEDE, met den titel van <i>Landdrost van Drenthe</i>	1807 — 1809.
JAN ADRIAAN VAN ZUYLEN VAN NIEVELT	1810.

NAAMLIJST

DER

SCHULTEN VAN DRENTHE.

-
- BERTOLD VAN EELDE, Ridder . . . 1206 tot omstreeks 1240.
RUTGER VAN EELDE, Ridder . . . 1241 — 1246 en denkelijk
(later.
HENDRIK VAN EELDE, Ridder . . . 1263 — 1284 en denkelijk
(later.
RUTGER VAN EELDE II 1303 tot omstreeks 1324.
HENDRIK VAN EELDE II 1325 — 1339 en denkelijk
(later.
-

NAAMLIJST

DER

STADHOUDERS VAN DRENTHE.

Onder Keizer KAREL V en Koning FILIPS II.

GEORG SCHENCK VAN TAUTENBURGH . . .	1536 — 1540.
MAXIMILIAAN VAN EGMOND, <i>Graaf van BU-</i>	
REN	1540 — 1548.
JAN VAN LIGNE, <i>Graaf van AREMBERG</i> . .	1548 — 1568.
KAREL VAN BRIMEU, <i>Graaf van MEGEN</i> . .	1568 — 1572.
GILLIS VAN BARLAIMONT, <i>Vrij- en Banner-</i>	
heer van Hierges	1572 — 1576.
CASPAR DE ROBLES, <i>Heer van Billy</i> . . .	1576.
GEORG VAN LALAING, <i>Graaf van BENNEN-</i>	
BERG	1576 — 1581.
FRANÇOIS DE VERDUGO	1581 — 1594.

Onder de Republiek.

<i>Graaf</i> WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU . .	1596 — 1620.
<i>Prins</i> MAURITS VAN ORANJE	1620 — 1625.
<i>Graaf</i> ERNST CASIMIR VAN NASSAU . . .	1625 — 1632.
<i>Graaf</i> HENDRIK VAN NASSAU	1632 — 1640.
<i>Prins</i> FREDERIK HENDRIK VAN ORANJE . .	1640 — 1647.
<i>Prins</i> WILLEM II VAN ORANJE	1647 — 1650.
<i>Graaf</i> WILLEM FREDERIK VAN NASSAU . .	1650 — 1664.
<i>Graaf</i> HENDRIK CASIMIR VAN NASSAU . .	1675 — 1696.
<i>Prins</i> WILLEM III VAN ORANJE, Koning van	
Engeland, Erfstadhouder	1696 — 1702.

- Prins* WILLEM IV VAN ORANJE, als Stadhou-
der tot 1743 en vervolgens als Erfstadhouder 1734 — 15
- Prinses* ANNA VAN ENGELAND, *Douairière*
- Prins* WILLEM CAREL HENDRIK FRISO VAN
ORANJE (WILLEM IV), Gouvernante, ge-
durende de minderjarigheid van haren zoon
WILLEM V 1751 — 17
- Prins* WILLEM V VAN ORANJE, Erfstadhouder 1766 — 17

CHITZMAN 1766

— 1751.

— 1759.

— 1795.

Door den Boekverkooper J. OOMKENS, J. ZOON
is mede uitgegeven:

J. S. M A G N I N,
GESCHIEDTUNDE OVERZICHT
VAN DE
B E S T U R E N,

die vóór de herstelling van Nederland in 1814
elkander in Drenthe zijn opgevolgd.

3 deelen, in 5 stukken Compleet. Gr. 8vo. f 13-75.

J. C. B R A U N S,
K A A R T
VAN DE
PROVINCIE DRENTHE,
opgemaakt met authorisatie van Z. E. den heer Gouverneur der provincie en onder toezigt van
den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat
A. K O M M E R S, P.

In twee bladen, atlasformaat f 3-60.

J. J A E G E R,
K A A R T
VAN DE
PROVINCIE DRENTHE.

f » 60.

1. OORDEEL. J. 2007

gegeven:

NIN

DE OVERHEER

DE

UREN,

in Nederland in 1814

zijn opgevolgd.

lect. Gr. 8vo. f13-75.

AUNS.

RT

DE

DRENTHE,

van Z. E. den heer Gou-

en onder toezigt van

van den Waterstaat

ERS, Pz.

lasformaat f 3-50

Door den Boekverkooper J. OOMKENS, J. ZOON
is mede uitgegeven:

J. S. M A G N I N,
GESCHIEDTUNDE OVERZICHT

VAN DE

B E S T U R E N,

die vóór de herstelling van Nederland in 1814
elkander in Drenthe zijn opgevolgd.

3 deelen, in 5 stukken Compleet. Gr. 8vo. f 13-75.

J. G. B R A U N S,

K A A R T

VAN DE

PROVINCIE DRENTHE,

opgemaakt met authorisatie van Z. E. den heer Gou-
verneur der provincie en onder toezigt van
den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat

A. K O M M E R S, Pz.

In twee bladen, atlasformaat f 3-60.

J. J A E C K E R,

K A A R T

VAN DE

PROVINCIE DRENTHE.

L. OONKENS. J. 2007

GEVEU

ONEN

DE OVERLIET

DE

REN,

in Nederland in 1814

zijn opgevolgd.

leest. Gr. 8vo. f. 13-75.

AUNS.

RT

DE

DRENTHE,

van Z. E. den heer Gou-

en onder toezigt van

van den Waterstaat

ERS, Pz.

lastformaat f 3-50

G. E. A.

RT

Door den Boekverkooper J. OOMKENS, J. ZOON
is mede uitgegeven:

J. S. M A G N I N,
GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT

VAN DE
B E S T U R E N,
die vóór de herstelling van Nederland in 1814
elkander in Drenthe zijn opgevolgd.

3 deelen, in 5 stukken Compleet. Gr. 8vo. f 13-75.

J. C. B R A U N S,
K A A R T

VAN DE
PROVINCIE DRENTHE,
opgemaakt met authorisatie van Z. E. den heer Gou-
verneur der provincie en onder toezigt van
den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat

A. KOMMERS, Pz.
In twee bladen, atlasformaat f 3-50.

J. J A E G E R,
K A A R T
VAN DE
PROVINCIE DRENTHE.

J. OONKENS. J. 2007

gegeven:

N L N;

DE OVERBRIEF

DE

U R E N,

in Nederland in 1814

zijn opgevolgd.

pleet. Gr. Bro. f.13-75.

A U N S,

R T

DE

DRENTHE,

van Z. E. den heer Gou-

en onder toezigt van

van den Watersta-

ERS, P.

in formaat f 3-50.

Door den Boekverkooper J. OOMKENS, J. ZOON
is mede uitgegeven:

J. S. M A G N I N,
GESCHIEDKUNDE OVERHIEGT
VAN DE
B E S T U R E N,

die vóór de herstelling van Nederland in 1814
elkander in Drenthe zijn opgevolgd.

3 deelen, in 5 stukken Compleet. Gr. 8vo. f 13-75.

J. C. B R A U N S,
K A A R T
VAN DE
PROVINCIE DRENTHE,
opgemaakt met authorisatie van Z. E. den heer Gouverneur der provincie en onder toezigt van
den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat

A. K O M M E R S, P_r.
In twee bladen, atlasformaat f 3-60.

J. J A E G E R,
K A A R T